

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Kocbek

Primerjalna analiza vojaško-varnostnih priprav na osamosvojitve v Sloveniji in na Hrvaškem

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Kocbek

doc. dr. Damijan Guštin

doc. dr. Uroš Svete

Primerjalna analiza vojaško-varnostnih priprav na osamosvojitve v Sloveniji in na Hrvaškem

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvala

Iskrena hvala mentorjema za vso izkazano podporo in strokovno pomoč pri pisanju tega diplomskega dela. Brez vajinih kritik in zaupanja ter dobre volje mi ne bi uspelo ...

... Tebi, enemu in edinemu, za vso potrpežljivost in spodbude, mami in atiju za vso podporo in razumevanje ter prijateljem za vse nasvete in lepe trenutke v času študija. To diplomsko delo posvečam vam.

Primerjalna analiza vojaško-varnostnih priprav na osamosvojitve v Sloveniji in na Hrvaškem

Priprave na osamosvojitve in vojno, s katero sta si Slovenija in Hrvaška zagotovili samostojnost, so se izvajale v spremenjenih mednarodnih okoliščinah in v popolnoma drugačnih političnih ter varnostnih razmerah. To je bil čas, ko je padel bipolarni sistem, v Jugoslaviji pa je bila globoka politična, mednacionalna, ekonomska in vojaška kriza, Slovenija in Hrvaška pa sta stremeli k demokratičnim spremembam in samostojni državi. Temu je SFRJ izrazila ostro nasprotovanje, kar se je posledično izkazalo v vojaško-varnostnih pripravah na osamosvojitve, ki so tekle v dve smeri: prvo smer je predstavljalo institucionalno preoblikovanje državnih aparatov s sprejetjem novih zakonov, obrambne strategije in s tem oblikovanje lastnih oboroženih sil, drugo smer pa pospešeno pripravljavanje, usposabljanje in oboroževanje vojaških sil ter odzivi na provokacije JLA. Diplomsko delo se ukvarja s tematiko vojaško-varnostnih priprav na osamosvojitve v Sloveniji in na Hrvaškem v luči varnostnih sprememb v takratnem svetu in analize vojaško-politične krize, z idejami 'velikosrbstva' v SFRJ ter odzivi in pripravami obeh vodstev na osamosvojitve.

Ključne besede: vojaško-varnostne priprave, osamosvojitve, JLA, TO, Republika Slovenija, Republika Hrvaška.

Comparative Analysis of the Military-security Preparations for the Independence in Slovenia and Croatia

The preparations for the independence and war, with which Slovenia and Croatia insured their independence, took place in the changed international circumstances and in a completely different political and security conditions. It was the time of the fall of bipolar system in international relationships, the time of deep political, transnational, economic and military crisis in Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) and the time when Slovenia and Croatia yearned for democratic changes and their independence. SFRY strongly opposed their wishes, which led to Slovenian and Croatian military security preparations for independence, which went in two different directions: institutional transformation of the organs of state with the passing of new laws, new defence strategy and consequently formation of their own armed forces, while other direction was accelerated preparation, training and armament of armed forces with responses to provocations from Yugoslav People's Army. This thesis deals with military security preparations for independence in Slovenia and Croatia in light of security changes in the world at that time and the analysis of the military-political crisis, the ideology of Great Serbia in SFRY and the responses and preparations for independence of both state leaderships.

Key words: Military security preparations, Independence, Yugoslav People's Army, Territorial Defence force, Republic of Slovenia, Republic of Croatia.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	7
2 METODOLOŠKI OKVIR	8
2.1 PREDMET IN CILJ PREUČEVANJA	8
2.2 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE IN HIPOTEZA	9
2.3 METODE DELA	9
2.4 TEMELJNI POJMI IN TEORETIČNA IZHODIŠČA.....	9
3 ORIS VOJAŠKO-POLITIČNE KRIZE V SFRJ V OSEMDESETIH LETIH.....	11
3.1 JLA KOT POMEMBEN DEJAVNIK PRIPRAV NA OSAMOSVOJITEV V SLOVENIJI IN NA HRVAŠKEM.....	14
4 PRIPRAVE V OBDOBJU DEMOKRATIZACIJE IN VZPOSTAVLJANJE TEMELJNIH OKVIRJEV DRŽAV 1990.....	17
4.1 SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA	17
4.1.1 RAZOROŽITEV TO	19
4.1.2 MSNZ – ODZIV NA POSKUS PREPREČITVE OSAMOSVOJITVE.....	20
4.1.3 REORGANIZACIJA TO	22
4.2 SOCIALISTIČNA REPUBLIKA HRVAŠKA	24
4.2.1 SRBSKA MANJŠINA KOT DEJAVNIK VOJAŠKO-VARNOSTNIH PRIPRAV V SLOVENIJI IN NA HRVAŠKEM.....	27
4.2.2 RAZOROŽITEV TO SRH.....	29
4.3 ODZIVI HRVAŠKIH OBLASTI NA DELOVANJE JLA IN SRBSKE MANJŠINE	30
5 PRIPRAVE NA ZAVAROVANJE SAMOSTOJNOSTI TIK PRED AGRESIJO IN VZPOSTAVITEV LEGITIMNE OBOROŽENE SILE	33
5.1 SLOVENIJA.....	33
5.1.1 TEMELJNI NOSILCI VOJAŠKO-VARNOSTNIH PRIPRAV.....	34
5.2 USPOSABLJANJE IN PRIPRAVE TO V LETU 1991 DO OSAMOSVOJITVE.....	35
5.3 DOGODKI V PEKRAH – PROVOKACIJE JLA IN STOPNJEVANJE PRITISKA.	37

5.4 SLOVENSKO-HRVAŠKI ODNOSI IN NJUNO ZAVEZNIŠTVO V ČASU OSAMOSVAJANJA	41
5.5 HRVAŠKA 1991 – ODZIVI NA DELOVANJE SRBSKE MANJŠINE IN PROVOKACIJE JLA: VZPOSTAVITEV LEGITIMNE OBOROŽENE SILE	43
5.5.1 USTANOVITEV IN ORGANIZACIJA LEGITIMNE OBOROŽENE SILE	45
5.7.1 HRVAŠKA VOJSKA: TEMELJNI NOSILEC VOJAŠKO-VARNOSTNIH PRIPRAV	48
6 SKLEP.....	49
7 LITERATURA.....	56
PRILOGE	60
PRILOGA A: Primerjalna tabela – zakonske (pre)ureditve za priprave na osamosvojitve	60
PRILOGA B: Primerjalna tabela – oborožene sile in orožje	61
PRILOGA C: Zemljevid reorganizacije TO spomladi 1991.....	64
PRILOGA D: Skupni načrt obrambe Slovenije in Hrvaške, junij 1991.....	65

KAZALO TABEL IN SLIK

Tabela 5.1: Oborožitev, tehnika in strelivo osvojeni iz skladišč in vojašnic JLA na Hrvaškem v obdobju od septembra do decembra 1991.....	47
Tabela 6.1: Dejavniki, ki so vplivali na vojaško-varnostne priprave in ključni nosilci priprav v Sloveniji in na Hrvaškem	50
Tabela 6.2: Temeljni odzivi vojaško-varnostne narave slovenskih in hrvaških oblasti na osamosvojitve.....	51
Slika 6.1: MGV 176	52
Slika 6.2: Pleter	52
Tabela 6.3: Ključni dogodki vojaško-varnostne narave v Sloveniji in na Hrvaškem v letih 1990 in 1991.....	55

1 UVOD

Konec osemdesetih in na začetku devetdesetih let so se v Evropi začele dogajati velike spremembe, še posebno na varnostnem in obrambnem področju. Padel je Berlinski zid, padla je železna zavesa, z njo pa tudi komunizem, ki je skoraj pol stoletja narekoval usodo (jugo)vzhodne Evrope in Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ, tudi Jugoslavija). V skladu s tem so se začele pojavljati tudi spremembe znotraj Jugoslavije, vse več republik je začelo kazati odcepitvene težnje. Jugoslavija je bila takrat sestavljena iz šestih republik, med katerimi sta kar dobrih sedemdeset let preživel tudi Slovenija in Hrvaška, ki sta bili gospodarsko in politično daleč najbolj napredni in uspešni. Razlike med zahodnima republikama in SFRJ so postajale očitnejše prav v tem času, ko se je bližal konec komunizmu in socializmu v Evropi.

Socialne, gospodarske in družbene razmere so se konec osemdesetih močno poslabšale, nezadržno se je bližal tudi propad ideje bratstva in enotnosti, socializem je bil vedno bolj trn v peti zahodnim demokratičnim družbam, 'velikosrbstvo' pa je preseglo vse meje razuma. V takšnih okoliščinah sta se Slovenija in Hrvaška odločili za samostojno državo, kar pa je pripeljalo do hude politične in vojaške krize v SFRJ in Jugoslovanski ljudski armadi (JLA). Jugoslovansko vodstvo je njuno željo po samostojnosti razumelo kot grožnjo Jugoslaviji, menili so celo, da gre za veleizdajo Jugoslavije. Federativna vlada v Beogradu, ki je bila pod močnim vplivom JLA, je kakršnikoli odcepitvi ostro nasprotovala in grozila z vojaškim posredovanjem. Nastopilo je obdobje vojaško-varnostnih priprav na osamosvojitve Slovenije in Hrvaške. Kljub prvotni mednarodni podpori enotni Jugoslaviji in začetni pasivnosti ter polemikam mednarodne skupnosti, da konflikti in kriza v Jugoslaviji ogrožajo stabilnost v celotni jugovzhodni Evropi ter pretežni naklonjenosti konfederalni ureditvi SFRJ, je Sloveniji in kasneje tudi Hrvaški po obdobju spopadov in po kasnejšem posredovanju mednarodne skupnosti uspelo priti do tako močno želene neodvisnosti.

Diplomsko delo se v nadaljevanju ukvarja s primerjavo obsega vojaško-varnostnih priprav Slovenije in Hrvaške na osamosvojitve in na morebitno uporabo orožja ter zajema vse odzive in ukrepe tako političnih kot tudi vojaških oblasti. Zanimalo me je, kakšne strukture in organizacije so ustanovili ter na kakšne načine so se zoperstavljali nasprotniku. Pojasnila bom tudi vzroke vojaško-varnostnih priprav in posledice, do katerih so pripeljale, jih nato analizirala in primerjala med seboj. Pri vsem tem pa velja opozoriti, da je bilo pri vojaško-

varnostnih pripravah (in moji primerjalni analizi) ključnega pomena poznavanje skupnega nasprotnika – JLA, ki je predstavljen v nadaljevanju diplomskega dela.

Diplomsko delo je sestavljeno iz petih poglavij in zaključka – sklepa. V uvodnem delu je predstavljena in pojasnjena tema, podane so začetne usmeritve, metode dela ter raziskovalne metode. Na tak način je diplomsko delo dobilo svojo identiteto, okolje in prostor ter je umeščeno v aktualno dogajanje. Sledi poglavje, v katerem je pojasnjeno ozadje vojaško-politične krize v Jugoslaviji, ki pojasnjuje vojaško-politično dogajanje v SFRJ, v Sloveniji in na Hrvaškem, pri tem pa je razdeljeno na dva časovna oziroma vsebinska sklopa. Prvi del opisuje in analizira začetne situacije in politične dogodke predpriprave, ki so bile podlaga za nadaljnje osamosvojitvene procese in priprave. Le-to je bilo najbolj intenzivno v letu 1990, ko so bile demokratične volitve v obeh državah in ko se je izrazila volja prebivalcev za osamosvojitve. Bile so nekakšne predpriprave na osamosvojitve. Drugi del oziroma peto poglavje pa se nanaša na dogodke in odzive neposredno pred razglasitvijo samostojnosti in izbruhom oboroženih spopadov, analizira vojaško-varnostne priprave v skladu z zakonskimi pristojnostmi in reorganizacijo, nabavo orožja in vojaške opreme ter usposabljanje oboroženih sil obeh držav, s katerima sta Slovenija in Hrvaška obranili svojo samostojnost. V svoji analizi sem ovrednotila tudi sodelovanje Republike Slovenije in Republike Hrvaške na obrambnem področju, na primer pri vojaško-varnostnih pripravah.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 PREDMET IN CILJ PREUČEVANJA

Namen tega diplomskega dela je predstaviti in analizirati ter pojasniti obseg vojaško-varnostnih priprav na osamosvojitve Slovenije in Hrvaške v luči vojaške in politične krize ter razpada nekdanje skupne države Socialistične federativne republike Jugoslavije, pri tem pa še prikazati odzive nanje v širšem političnem in vojaško-varnostnem okolju. Rezultat tega dela je kompleksna primerjalna analiza vojaško-varnostnih priprav na osamosvojitve Slovenije in Hrvaške. Posebno pozornost sem namenila tudi sodelovanju med Slovenijo in Hrvaško. Cilj diplomskega dela pa je analizirati vojaško-varnostne priprave, jih postaviti v kontekst ter jih ovrednotiti; cilj je torej odgovoriti na spodaj zastavljeno raziskovalno vprašanje in potrditi oziroma zavreči raziskovalno hipotezo, ki me je vodila pri pisanju.

2.2 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE IN HIPOTEZA

RV1: Kdaj in kako sta se Slovenija in Hrvaška začeli pripravljati na osamosvojitvev in obrambo suverenosti, kaj vse so te priprave zajemale ter koliko in na kakšen način sta med seboj sodelovali pri vojaško-varnostnih pripravah ter kako dobro sta bili pripravljene na napad JLA?

H1: Slovensko in hrvaško sodelovanje je imelo odločilen pomen pri organizaciji in izvedbi vojaško-varnostnih priprav v Sloveniji.

2.3 METODE DELA

Pri svojem delu in preučevanju izbrane zgodovinske tematike sem se oprla tako na primarne kot na sekundarne vire, ki sem jih skušala čim bolj sistematično in kritično analizirati, primerjati in pri tem opozoriti na razlike in podobnosti ter vzroke in posledice takratnega vojaško-političnega dogajanja. Diplomsko delo temelji na opisni in zgodovinsko primerjalni analizi dogodkov in njihovih posledic, ki so pripeljali do osamosvojitve in vojaške obrambe Slovenije in Hrvaške.

2.4 TEMELJNI POJMI IN TEORETIČNA IZHODIŠČA

JLA – skupna oborožena sila vseh narodov in narodnosti ter vseh delovnih ljudi in občanov Jugoslavije; predstavljala je del oboroženih sil SFRJ. Ustanovljena je bila proti koncu druge svetovne vojne, v okviru narodnoosvobodilnega boja (Strategija oboroženega boja 1985, 102). Skupaj s TO je štela neodvisnost, ustavno ureditev, suverenost in ozemeljsko celovitost SFRJ. V okviru sistema splošne ljudske obrambe je imela nalogo omogočiti splošni razvoj oboroženega boja in zagotoviti zmago v primeru vojaške agresije; s svojim obstojem v miru in vojni je bila faktor odvratanja agresije. Obstajala je do leta 1992 (Vojna enciklopedija – 4. zvezek 1975, 135–144; Bernik 2006).

TO – najširša in najštevilčnejša oblika organiziranja delovnih ljudi in občanov za oboroženi boj in za določene naloge družbene samozaščite ter najširša oblika organiziranja oboroženega ljudskega odpora. Predstavlja del oboroženih sil SFRJ in je skupaj z JLA nosilec oboroženega boja. Organizirana je bila leta 1968 na celotnem jugoslovanskem ozemlju v temeljnih in drugih organizacijah združenega dela, krajevnih skupnostih, občinah, socialističnih avtonomnih pokrajinah in republikah ter drugih družbeno-političnih skupnostih. Bila je organizirana na republiški podlagi – politično pod nadzorom republiškega predsedstva in

vlad, poveljevalni jezik v njej je bil nacionalni (glede na proučevana primera slovenski in hrvaški). Najvišji vojaški vrh je bil postavljen s strani JLA. Sestavljali so jo štabi, enote in zavodi ter druge oblike organiziranja delovnih ljudi in občanov za splošni ljudski odpor. Mesto, vloga, organizacija in naloge so bili organizirani na izkušnjah narodnoosvobodilnega boja SFRJ in povojnem razvoju sistema vsenarodne obrambe SFRJ, kot tudi na izkušnjah osvobodilnih manevrov drugih držav (Strategija oboroženega boja 1985, 110; Vojna enciklopedija – 9. zvezek 1975, 763–765; Jelušič 2002, 221).

- TO RS – je predstavljala oborožene sile v Sloveniji od leta 1968 do kompletne preobrazbe leta 1995. S podporo nekaterih slovenskih politikov in pomočjo tajnih skladov si je prizadevala nabaviti opremo in orožje na tujem, istočasno pa je z vrhom JLA prihajalo v spore glede koncepta organizacije JLA; olje na ogenj so predstavljala tudi vedno večja prizadevanja za služenje vojaškega roka nabornikov v domači republiki. Zato so vodilne funkcije kaj kmalu začeli prevzemati aktivni oficirji JLA (Bernik 2006, 66–67).

Značilnosti TO RS (Bernik 2006, 67):

- oborožitev je predstavljalo samo lahko orožje;
 - delovanje po domobranskem principu;
 - poveljevanje v slovenskem jeziku;
 - financirala jo je SRS;
 - ni bilo vrhovnega štaba TO;
 - poveljnike je določal Tito oz. Predsedstvo SFRJ;
 - simbolna ločenost z uporabo drugačnega pokrivala kot v JLA;
 - ni bilo služenja vojaškega roka;
 - taktika delovanja: partizanski način bojevanja.
- TO RH – podobno kot v ostalih socialističnih republikah, je bila tudi TO Socialistične Republike Hrvaške organizirana po pokrajinah in občinah. Republika je bila zadolžena za njeno financiranje in funkcioniranje, poveljevanje pa je bilo v domeni Predsedstva SFRJ. V času zamenjave oblasti z demokratično vlado je bila organizirana v sistem štabov, z republiškim kot najvišjim do občinskih kot najštevilčnejših. Ostale enote TO so se formirale in delovale v vojni. Najvišji kader v TO SRH so predstavljali oficirji, ki so služili v JLA in so bili močno navezani na njeno ideologijo. To je bil tudi temeljni razlog, da je Republiški štab TO Republike Hrvaške po zmagi HDZ na demokratičnih volitvah odigral negativno vlogo in sodeloval z Beogradom. TO

Republike Hrvaške je obstajala do jeseni 1991, ko je bila uvedena v stalno sestavo hrvaške vojske (Marijan 2008).

Vojaško-varnostne priprave – so priprave na prihajajoči oboroženi boj ali grožnjo z njim oziroma odziv na spremenjene varnostne okoliščine; so aktivnosti in ukrepi za preprečevanje izrednih razmer. Izvajajo se pred nastankom izrednih varnostno-političnih in družbenoekonomskih dogajanj in pred nastankom izrednih razmer. To pomeni, da se z izvajanjem določenih političnih, ekonomskih in socialnih ter predvsem varnostnih ukrepov pravočasno skuša preprečiti nastanek izrednih škodljivih dejanj, ki bi lahko privedla do nastanka izrednih razmer (Vršec 1988, 125). Glede na preučevana primera Slovenije in Hrvaške zajemajo vojaško-varnostne priprave strogo vojaške in v takratnem kontekstu še obrambno-politične priprave ter sprejetje ustrezne oziroma nove obrambne doktrine prilagojene novim varnostnim in družbenim razmeram ter oblikovanje nove državne vojske. Obsegajo tudi policijsko in (kontra)obveščevalno dejavnost. Zajemajo tudi oboroževanje posamezne države oziroma vojske ter razvijanje obrambne/vojaške industrije in (strokovno) usposabljanje vojakov in častniškega kadra, ne smemo pa zanemariti niti številnih različic vojaških načrtov obrambe pred agresorjem v obeh državah in delovanja milice, s katero sta si državi zagotavljali varnost pri vzpostavljanju lastnega obrambnega sistema. Pri vsem tem je bila v preučevane primere vključena tudi civilna komponenta priprav na osamosvojitvev in vojno, ki je sledila.

3 ORIS VOJAŠKO-POLITIČNE KRIZE V SFRJ V OSEMDESETIH LETIH

Jugoslovanska kriza se je začela stopnjevati, ko je leta 1980 umrl predsednik Josip Broz Tito. Pokazalo se je, da je bil Tito najpomembnejši simbolni dejavnik v Jugoslaviji, saj so se kaj kmalu začela odkrito pojavljati nacionalna nesoglasja (Bernik 2006, 68). Da pa je bil udarec za SFRJ in komunistični režim še večji, je malo pred Titom umrl tudi E. Kardelj (1979) in kasneje, leta 1983, še V. Bakarić. Ti trije možje so namreč predstavljali zadnje voditelje revolucije socialističnega razvoja, ki so s sredstvi partijske politike še obvladali položaj v vedno bolj razpadajoči državi. Kaj kmalu po njihovi smrti so se pojavila ostra mednacionalna in medrepubliška nasprotja, povezana z gospodarsko krizo, kazati pa so se začele velike razlike med narodi in narodnostmi (Prunk 2008, 182).

Socialistični del sveta je od druge polovice osemdesetih namreč prav tedaj začel toniti v vse globljo krizo tako zaradi slabitve notranje legitimnosti kakor tudi zaradi gospodarske neučinkovitosti (Repe 2002). Slovenija je v SFRJ predstavljala zahodno mejo, bila je republika, ki je mejila na kar dve državi zahodne Evrope, republika, ki je bila daleč najbolj nacionalno homogena in ekonomsko najuspešnejša. Družbeni proizvod in nacionalni dohodek v Sloveniji na začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja sta bila približno dvainpolkrat višja od državnega povprečja (Prunk 2008, 179–183). Vendar je v primerjavi z ostalimi zahodnimi državami začela nazadovati. Nekaj podobnega velja tudi za Hrvaško, ki ji je gospodarska kriza povzročila veliko škode (Goldstein 2008, 259–260).

V tem času, ko sta se politična in gospodarska kriza čedalje bolj in bolj poglobljali, je rasla tudi apatija, socialistična ideologija se je razkrajala, Zveza komunistov, Predsedstvo SFRJ, JLA pa so izgubljali svoj ugled – na kratko povedano, razkrajal se je celotni družbeni in politični ustroj. Vendar se do leta 1987 v strukturi in funkcioniranju jugoslovanske države ni spremenilo nič bistvenega. Na najvišjih državnih funkcijah so rotirali ideološko neoporečni ljudje iz partije. Občutek, da Slovenija zaostaja za ostalimi razvitimi zahodnimi državami, je bil vse močnejši, saj je od druge polovice sedemdesetih do druge polovice osemdesetih močno padla kupna moč (iz 80 % na 45 %). Čeprav so slovenski politiki vztrajno branili slovenske interese, si prihodnosti (še) niso znali predstavljati izven Jugoslavije (ideja o konfederalni ureditvi SFRJ – zanjo se je močno zavzemala Hrvaška). Šele ko je oblast prevzela stranka Demos, je na radikalen način zahtevala samostojno državo (Repe 2002, 25). Demos je bil namreč pomemben dejavnik oblikovanja splošnega soglasja o nujnosti osamosvojitve, ki se je izrazil tudi v plebiscitu. Kasnejši dogodki so pokazali tudi, da je bil tudi operativni instrument in akter nacionalne osamosvojitve (Valič Zver 2011). V skladu s takšnimi demokratičnimi spremembami in gospodarsko krizo so se hitro vneli konflikti interesov, polemike med republikami so bile vse hujše, mednacionalni problemi pa so bili vedno večji (Goldstein 2008).

Konec osemdesetih je na oblast prišel S. Milošević – zelo sposoben in ambiciozen bančni direktor in karierni komunist (1987), ki je znova zagnal velikosrbsko politiko. Tako so se v srbskem tisku začeli pojavljati hujskaški članki, razvijale so se vsesplošne teorije o zaroti vseh proti Srbom. V Srbiji je namreč vladalo nenehno nezadovoljstvo z ustavnimi rešitvami iz leta 1974 že vse od tedaj, ko so bile sprejete, kar se je izražalo predvsem v močnem nasprotovanju večjim pooblastilom avtonomnih pokrajin. Vse to je prispevalo k razširitvi Memoranduma Srbske akademije znanosti in umetnosti (izšel septembra 1986, *Večernje novosti*, veljavo dobi

z vzponom S. Miloševića), v katerem so obtoževali Tita, da je namenoma slabil Srbijo, govorili so o nacionalizmu, vsem so očitali protisrbstvo, ker so zagovarjali proteste Albancev na Kosovu. Temeljna misel Memoranduma pa je bila, da je srbski narod v Jugoslaviji nekakšna prvotna entiteta z edinstvenimi pravicami, ki presegajo vse običajne politične in geografske delitve. Prepričani so bili, da so žrtev politike jugoslovanstva in da so v miru na račun Slovencev in Hrvatov vedno izgubljali tisto, kar so si v vojnah priborili. Priporočali so tudi krepitev jugoslovanske federacije, kar si lahko razlagamo kot težnjo po ustanavljanju srbske države na področjih, kjer živijo Srbi, in kot aneksijo precejšnjih delov Hrvaške in Bosne in Hercegovine. Med drugim so trdili tudi, da gre na Hrvaškem za program asimilacije – pohrvačenja Srbov – in da so Hrvati genociden narod, ki teptajo pravice Srbov na Hrvaškem. Toda pravzaprav so težili k večji centralizaciji in dominaciji Srbije nad ostalimi jugoslovanskimi republikami. To je bil začetek propada Titove Jugoslavije. Kmalu so vse te ideje postale idejno opravičilo za osvajalne vojne, na katere so se v letih 1991–1995 odpravile Srbija, Črna gora, JLA in del Srbov na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini. Tako so se poleti 1988 začeli mitingaški pohodi za enotno Srbijo, torej za spremembo srbske ustave in v podporo S. Miloševiću (Goldstein 2008, 268–270; Nazor 2011; Gumzej 1997; Pesek 2007, 21–23).

Sledilo je leto 1989. Novembra tega leta je padel Berlinski zid. Rušenje Berlinskega zidu je simbolično zaznamovalo začetek novega obdobja evropske zgodovine, v katerem je v večini (jugo)vzhodnih držav komunistični sistem zamenjalo večstrankarstvo in demokracija. Ta proces je močno vplival tudi na nekdanje republike SFRJ, z izjemo Socialistične republike Srbije (Hrvatski memorijalno dokumentacijski centar domovinskog rata 2006).

V Sloveniji so se v letu 1989 utrjevale podlage za prehod v parlamentarno demokracijo in samostojnost, kar je bilo poleg oboroženega boja kasneje ključnega pomena za osamosvojitvev. Republiška skupščina v Ljubljani je 27. septembra sprejela 81 amandmajev k slovenski ustavi iz leta 1974, s katerimi je omogočila prehod v parlamentarno demokracijo. Z njimi je bila zavarovana samostojnost Slovenije v takratni federaciji, predstavljali pa so tudi pravno podlago za pripravo nadaljnjih korakov, ki so vodili k osamosvojitvi Slovenije. Na Hrvaškem se začnejo pojavljati pobude za politični pluralizem prav na začetku tega leta, kjer je vidno prednjačila HDZ. Toda proces demokratizacije na Hrvaškem je imel svoje posebnosti, saj se je mirnemu razvoju demokracije zoperstavila srbska manjšina (pod pokroviteljstvom velikosrbske ideje in pobudami Srbije, kasneje tudi JLA) (Nazor 2011, 19). To leto je zaznamoval napovedani in prepovedani miting v Ljubljani (1. december 1989), ki velja za

enega najpomembnejših dogodkov v tem letu za osamosvojitve Slovenije. Takrat je odbor za človekove pravice in demokratične svoboščine državljanov Hrvaške odločno podprl samozaščitne ukrepe Slovenije za zavarovanje demokracije (Pesek 2007, 31).

Vodstvoma države je postalo jasno, da bo pot do osamosvojitve težka. Treba se je bilo pripraviti na vsako možnost razdružitve. Za obvladovanje položaja je bilo potrebnih veliko pogajanj, hitrih odzivov in pametnih odločitev. Najbolj pa je bilo treba poznati nasprotnika in njegove zahteve ter zmožnost ukrepanja z agresijo. Potrebno je bilo dobro poznati razmere v JLA.

3.1 JLA KOT POMEMBEN DEJAVNIK PRIPRAV NA OSAMOSVOJITEV V SLOVENIJI IN NA HRVAŠKEM

Jugoslovanska armada (JA) je nastala z vključitvijo narodnih partizanskih vojsk v enote JA. Ustanovljena je bila proti koncu druge svetovne vojne, marca 1945, s preoblikovanjem partizanskih enot v redno vojsko, leta 1951 pa se je preimenovala v JLA (Jugoslovansko ljudsko armado). Že takoj po drugi svetovni vojni obračunala z vsemi sovražniki komunistične revolucije, saj si je prizadevala, da bi bil oficirski kader ideološko neoporečen (Bernik 2006, 64). Tako je zraven osnovne funkcije obrambe države pred zunanjo agresijo imela tudi funkcijo glavnega podpornika režima SFRJ, saj je imela tudi niz institucij in funkcij, ki so nadzirale civilno družbo (kontraobveščevalna služba KOS – delovala kot politična policija, njene pristojnosti se niso omejevale samo na JLA). Politična organiziranost in KOS sta tako razširila vlogo JLA izven klasičnega okvirja obrambe pred zunanjo agresijo in iz nje naredila politični faktor, ki je imel odločilno vlogo pri krizi in razpadu Jugoslavije (Hribernik 2012, 430). Ko so nastopila burna osemdeseta in prihod S. Miloševića na (srbsko) politično sceno, se je JLA začela vse bolj osamosvajati, ker je zaznala hiter upad oblik civilnih oblasti v SFRJ (Hribernik 2012).

Oblikovana je bila na klasični vojaški način in pod vplivom sovjetske vojaške doktrine. Po objavi informbiroja pa je Sovjetska zveza začela izvajati vojaško, ekonomsko in politično blokado Jugoslavije, kar pa je ustrezalo zahodnim zaveznikom, ki so jo do leta 1955 oskrbovali s svojim orožjem. Ko pa je Jugoslavija s Sovjetsko zvezo ponovno vzpostavila normalne politične odnose, se je sodelovanje z zahodom močno omejilo (Bernik 2006, 64).

V tej analizi je velikega pomena vedenje, da je moč JLA nenehno rasla in da je bila zelo samostojen državni in politični subjekt, imela je tudi svojo partijsko in mladinsko

organizacijo, ločeno šolstvo in sodstvo (ki je imelo pristojnosti tudi nad civilisti), pretežno ločeno vojaško industrijo, posebna pravila obnašanja in posebne moralne norme (Bernik 2006, 64).

Praška pomlad na Čehoslovaškem je leta 1968 prinesla v SFRJ novo vojaško oziroma obrambno doktrino splošnega ljudskega odpora in samoobrambe, s katero je bilo del pristojnosti prenesenih na socialistične republike. Posledica je bilo organiziranje TO. Oborožene sile SFRJ so postale enotne, po namenu in nalogah pa razdeljene na operativno armado JLA in TO (Bernik 2006). TO je bila slabše oborožena in namenjena predvsem za gverilski boj in nadzor ozemlja. V medsebojnem odnosu sta bili enakovredni, v vojnem stanju pa naj bi se dopolnjevali po doktrini splošnega ljudskega odpora. TO je bila v mirnodobnem stanju pod pristojnostmi republiških in pokrajinskih vodstev, ki so po Titovi smrti povečevala svoj vpliv. S to dvokomponentnostjo oboroženih sil se je želela med drugim preprečiti tudi premoč najštevilčnejšega naroda nad ostalimi v oboroženih silah. Torej ni bila sprejeta samo zaradi učinkovitejše obrambe pred zunanjim, močnejšim nasprotnikom, ki ga je predstavljal Varšavski pakt, ampak tudi zaradi varovanja konfederalnih delov ustave iz leta 1974 (Hribernik 2012). Naslanjajoč se na koncept splošne ljudske obrambe, je JLA od začetka sedemdesetih let načrtovala obrambo pred silami Varšavskega pakta (načrt 'Sutjeska 1') in Nato pakta (načrt 'Sutjeska 2'). V obeh primerih so načrti predvidevali zadržanje močnih sovražnikov oklepnih enot na prostoru Panonske nižine, da bi s tem zaščitili razvoj glavnih sil vojnega sestava JLA v osrednjem hribovito-goratem delu, od koder bi se nato organiziral protiudar, medtem ko bi se na okupiranem ozemlju vodila gverilska vojna (TO); sovražnika bi tako premagali z izčrpanjem in kasnejšim protinapadom. Od pomladi 1990 je načrt 'Sutjeska 2' postal osnovni načrt JLA, spomladi 1991 je bila izdelana modificirana verzija tega načrta in je postala načrt delovanja JLA za vojno proti Hrvaški (Hribernik 2012).

Prav tako je novo vojaško doktrino prineslo posredovanje JLA na Kosovu na začetku osemdesetih – vsi temeljni doktrinarni dokumenti iz osemdesetih let so podrobno opredeljevali uporabo JLA v primeru izrednega stanja in kontrarevolucije. Izkušnje so pokazale, da se v državi obetajo vojaško-politične spremembe, zato je nujen doktrinarni prehod iz obrambe pred agresijo zunanjega sovražnika v miritev in posredovanje oboroženih sil v notranjosti države z namenom zavarovanja oblasti. Tako je leta 1988 ukinila 9. armadno območje s poveljstvom v Ljubljani in ustanovila 5. armadno območje s poveljstvom v Zagrebu, zmanjšala je tudi pristojnosti TO (Hribernik 2012). S to reorganizacijo in reformo v letu 1988, ko sta bila celotno slovensko ozemlje in večji del hrvaškega v

vojaškoorganizacijskem smislu združena v severovzhodno bojevališče in sodila pod 5. vojaško območje, so želeli doseči enotnost pri poveljevanju oboroženim silam in s tem TO trdno pripraviti na posamezna visoka poveljstva JLA. Leta 1990 je JLA z novo doktrino načrtno oslabilila in imobilizirala TO, ji odvzela veliko število orožja in zmanjšala število pripadnikov v obeh državah (Marković 2008).

Vrh JLA je od vsega začetka kar malo s strahom, pa vendar še vedno odločno spremljal in analiziral razvoj demokratičnih dogodkov in sprememb v Sloveniji in na Hrvaškem ter konec osemdesetih začel subverzivno akcijo proti tema republikama. V Sloveniji je vrh JLA udaril s sodnim procesom proti četverici, trem novinarjem Mladine in 'zastavniku' JLA, slovenski politiki pa so zahtevali, da se pojasnijo okoliščine o preprodaji orožja in bojnih sredstev Iranu in Iraku. Na Hrvaškem so vsakega, ki se je odločil za hrvaško identiteto ali pa je bil zgolj somišljenik, označili za ustaša, organizirani pa so bili tudi številni napadi na INA-o, Podravko, Petrokemijo Kutina zaradi samostojnega sodelovanja na tujih trgih, saj vrh JLA ni imel dovolj velikega nadzora in vpogleda v njihovo delovanje. Glavni cilji afer, ki so bile izvedene pod taktirko JLA in so sovpadale s teorijo o 'specialni vojni proti Jugoslaviji', so bili prenos ekonomskih oblasti na zvezne organe, zrušiti neposlušne politike in izzvati manjše notranje spopade, da bi se zahodne republike disciplinirale. Vojaški vrh JLA se je spomladi 1988 tako dokončno odločil, da bo branil Jugoslavijo in samoupravni socializem tudi za ceno vojaškega udara (Repe 2005; Špegelj 2001).

Z omenjenimi dogodki se je začel zaton JLA, ki je v nasprotju z zakoni želela ohraniti in obnoviti Jugoslavijo kot centralistično državo na temelju preživele koncepcije realnega socializma (Repe 2002). Z vmešavanjem JLA v politiko države, ki so jo omogočale pravne luknje federalne ureditve in nastajanje samostojnih ustavnih in pravnih sistemov v Republiki Hrvaški in Republiki Sloveniji, je Jugoslavijo pripeljalo do krize politične oblasti. Sicer pa je moč JLA začela upadati z začetkom gospodarske krize že v sredini osemdesetih let, z zmanjšanjem obrambnega proračuna. Nezadovoljstvo in čedalje več trenj pa so se začeli pojavljati tudi znotraj vojske same. Njeno usodo pa je dokončno zapečatila osamosvojitve Slovenije. Po razširitvi vojne na Hrvaško in v Bosno in Hercegovino je JLA 20. maja 1992 prenehala obstajati (Bernik 2006).

4 PRIPRAVE V OBDOBJU DEMOKRATIZACIJE IN VZPOSTAVLJANJE TEMELJNIH OKVIRJEV DRŽAV 1990

Vodja srbskih komunistov je leta 1987 postal Slobodan Milošević, ki je prevzel velikosrbski koncept delovanja države, v katerem so Srbi videli možnost za rešitev krize. To novo srbsko vodstvo je zahtevalo spremembo zadnje ustave (1974) in tudi centralizacijo države, večja pooblastila za državne organe v Beogradu ter ukinitvev avtonomnega položaja Kosova in Vojvodine. Srbski nacionalizem se je še dodatno okrepil po zaostitvi odnosov na Kosovu. Srbsko vodstvo je takrat zahtevalo radikalne posege in ukrepe proti albanskim 'nacionalistom', čemur pa se je slovensko vodstvo odločno zoperstavilo, saj je leta 1989 zavrnilo sodelovanje slovenskih miličnikov v intervenciji na Kosovu. To sta jugoslovansko vodstvo in srbski narod razumela kot protijugoslovansko delovanje. V letih 1988 in 1989 je srbska politika organizirala številne mitinge in množične shode v podporo S. Miloševiću. Slovenske oblasti so ga leta 1989 prepovedale, nato pa je Srbija razglasila blokado slovenskega gospodarstva. Tudi to je bil uvod v dezintegracijo jugoslovanske države. Leta 1990 je SFRJ še vedno obstajala, bila pa je država, ki je razpadala, predvsem zaradi dejstva, ker sta se križala dva politična sistema. Slovenija in Hrvaška sta izvedli demokratične volitve in uvedla se je demokratično izvoljena oblast (Goldstein 2008; Janša 2002).

Osamosvajanje in priprave na osamosvojitve so padle tudi v čas razpada Varšavskega pakta in v čas, ko se je Zahod bal, da bo v Sovjetski zvezi prišlo do nenadzorovanega razpada in do možne uporabe orožja za množično uničevanje. Tak odnos mednarodne skupnosti je zagotovo negativno vplival na slovensko in hrvaško vodstvo. Večina mednarodnih politikov se je bala, da bo razpad Jugoslavije slab vzor za Sovjetsko zvezo, pri tem pa so omenjali tudi nujnost demokratizacije, vendar so pri vsem tem še vedno podpirali enotno SFRJ (Janša 2002).

4.1 SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA

Leto 1990 je bilo, če upoštevamo dogodke pred njim, dokaj mirno in zatišno, še vedno pa je odmeval poskus 'jogurtne revolucije' v 1. decembra 1989 v Ljubljani (Šuklje 2002, 139). Za Slovenijo so bili burni in dramatični dogodki ter zaostrovanja, povezana s procesom zoper četverico JBTZ, veliko krizo so predstavljali tudi kosovski dogodki, v zraku pa se je čutila nevarnost vojaškega posega JLA, nenehno pa je bilo tudi zaskrbljeno pogledovanje proti jugu in situaciji na Hrvaškem. Leto 1990 se je začelo z demonstrativnim odhodom Delegacije zveze komunistov Slovenije s 14. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije v Beogradu (20. januar 1990). Kmalu pa so kongres zapustili še predstavniki Hrvaške pod vodstvom I. Račana.

Nadaljevalo se je z razpisom prvih večstrankarskih volitev po letu 1945, ki so se odvijale 8. in 22. aprila, na katerih je zmagala opozicija Demos (op. a. volitve istega leta izvede tudi Hrvaška). Slovenski del se je s tem izločil iz vsejugoslovanskega in stopil na pot prenove ter pristal na zavesten prestop v pluralno strukturiran politični prostor. Tako je bil v Sloveniji odpravljen socialistični (komunistični) režim, sile beograjskega centralizma pa so izgubile nadzor in nadvlado, čeprav so še vedno skušale ohraniti in okrepiti vojaške sile, pri tem pa so izkoriščale tudi gospodarske pritiske. Vse to se je manifestiralo v podtalnem delovanju vojaških obveščevalnih služb in poskusih vzpostavitve nadzora nad slovensko TO (Slapar 2004; Janša 2013; Gumzej 1997; Šuklje 2002).

Marca 1990 je slovenska skupščina nadaljevala s sprejemanjem pravnih podlag za osamosvojitve in sprejela pet amandmajev k slovenski ustavi. V nazivu države so črtali besedo socialistična, za slovensko himno pa je bila razglašena sedma kitica Zdravljice (Slapar 2004).

9. novembra 1990 se je v Poljčah sestal poslanski klub Demosa, kjer so razglabljali o ideji samostojnosti in plebiscitu – v tem letu je osamosvajanje Slovenije dobilo končni cilj v samostojni in neodvisni državi. Izid plebiscita in najavljenih šest mesecev do osamosvojitve sta sprožila gradnjo osnovnih sistemskih gradnikov neodvisne države, pri čemer je bilo veliko pozornosti usmerjeno v izgradnjo učinkovitega obrambnega sistema in oborožene sile za obrambo samostojnosti in neodvisnosti (Slapar 2004; Janša 2013).

Janša (v Janša 2006) navaja šest ključnih zadev pri pripravah na vojno:

- odpor proti razorožitvi TO maja 1990;
- nastanek Manevrške strukture Narodne zaščite (MSNZ);
- boj za slovenske nabornike in zaščita evidenc na upravnih organih za obrambo in postajah policije;
- reorganizacija TO s sprejetjem ustavnih amandmajev (jeseni 1990 TO formalno preide v slovensko pristojnost);
- pospešene oblike urjenja (še posebej spomladi 1991);
- vaje Kobra, Premik, formiranje jurišnih odredov TO, usposabljanje specialnih enot, usposabljanje posebnih enot policije;
- 15. maj 1991: sprejete smernice za obrambo Slovenije (šest možnih variant odpora ob šestih možnih oblikah agresije na Slovenijo; štiri so se nanašale na oborožen odpor ob

oboroženi sili); od tega dne dalje so potekale konkretne priprave na podlagi konkretnih ocen;

- priprave drugih struktur, ki so prav tako bile obrambne narave, ne spadajo pa v sklop ožjih vojaških priprav.

Vmes se je zgodil še 15. maj 1990 – izdan je bil ukaz o predaji orožja in streliva TO, ki je bilo izven objektov JLA, v varovanje v objekte JLA.

4.1.1 RAZOROŽITEV TO

Na začetku leta 1990 je JLA začela tudi odkrito in načrtno delovati proti TO in si jo podrežati. Že v januarju 1990 je general I. Hočevar izdal:

ukaz o pregledu skladišč, ki so bila zunaj objektov JLA. S tem ukazom so se začeli ustvarjati pogoji za poznejšo razorožitev TO, ki se je stopnjevala s sejo vojnega sveta konec aprila v Beogradu (17. april 1990), kjer so razpravljali o političnem položaju v Sloveniji in na Hrvaškem. Na tej isti seji je bil sprejet tudi sklep o razorožitvi TO, na podlagi katerega je general I. Hočevar, komandant TO Slovenije, 15. maja 1990 izdal ukaz o predaji orožja TO zunaj objektov JLA, v varovanje JLA (Krajnc 2005, 53).

V objektih se je skladiščilo orožje 30 Območnih štabov TO (OŠTO), od skupno 61 OŠTO. V skladiščih zunaj nadzora JLA je imelo orožje 31 OŠTO in 30. razvojna skupina, 15 OŠTO je orožje predalo v hrambo JLA. Zadržali so približno 10.000 kosov orožja (od 12.000), ki so jih nato konec leta predali obrambnemu ministrstvu. Svojo vlogo pri preprečitvi oddaje orožja so odigrale občinske skupščine, sveti za SLO in DS, župani, še najbolj pa komandanti posameznih in drugi posamezniki. Predaji orožja so se uprli le v nekaterih OŠTO – Brežice, Dravograd, Jesenice, Kranj, Krško, Lendava, Litija, Mozirje, Radlje ob Dravi, Radovljica, Slovenske Konjice, Šmarje pri Jelšah, Trbovlje, Trzič, Velenje in Žalec. Republiško vodstvo ni bilo takoj seznanjeno z ukazom in proti takšnemu ukazu ni bila mogoča takojšnja organizirana protiakcija. Projekt odvzema orožja je potekal tajno (čeprav nekateri viri pravijo drugače) in postopoma po štabih po vsej Sloveniji, za cilj pa je imel popolno razorožitev TO. Odvzem orožja maja 1990 je postal prvovrstno politično vprašanje, predvsem po spopadu političnih sil za politični kapital osamosvojitvene vojne (Stušek in drugi 2011, 115–117; Krajnc 2005).

Od maja do oktobra 1990 so pod pretvezo usposabljanja ŠTO izvzemali orožje in ga niso v celoti vračali v skladišča (okrog 5.000 kosov). Prerazporedili so tudi višek orožja iz tistih

občin, ki so ga obdržale in ga premeščali na tajne lokacije po celotni Sloveniji (Stušek in drugi 2011, 114–116).

Ta poteza JLA je presenetila obe novi vodstvi republik, kljub temu, da je razorožitev JLA enkrat že izvedla, in sicer na Kosovu. Toda razorožitev Slovenije in Hrvaške je bila izvedena v najbolj občutljivem trenutku, potem ko so bile v Sloveniji in na Hrvaškem bile izpeljane volitve in je potekala primopredaja političnih oblasti. Razorožitev je na Hrvaškem popolnoma uspela, medtem ko v Sloveniji le deloma. Ta poteza JLA je v obeh republikah dosegla vzporedni notranji politični učinek, saj je v Sloveniji poglobila razdor in nezaupanje med koalicijo Demos in funkcionarji iz dotedanjih političnih struktur. Na Hrvaškem pa je ta poteza psihološko dala HDZ več manevrskega prostora pri ustvarjanju oborožene sile pod lastno kontrolo. Od te zaostitve dalje je Republika Slovenija gradila svoj obrambni sistem, ločeno od jugoslovanskega, vendar ga pa je skušala vpeljati v legalne zakonske okvire (Guštin 2002, 199).

Tako je kot odziv na to dejanje JLA in »iz spontanega odpora proti nezakonitemu pobiranju orožja TO nastala konspirativna organizacija – Manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ). Pobudniki ustanovitve MSNZ so našli normativno pravno podlago v Zakonu o SLO in DS, kjer je v VIII. poglavju opredeljena posebna oblika – posebnost samozaščitnega organiziranja in delovanja ljudi v Republiki Sloveniji«, (Krajnc 2005, 53–54); to so torej zakonske določbe o Narodni zaščiti. Pobudniki organiziranja MSNZ (I. Bavčar, J. Janša, T. Krkovič in V. Beznik) so s pomočjo 13 imenovanih načelnikov organizirali mrežo sodelavcev, pri čemer pa so veljali strogi varnostni ukrepi in delovanje v popolni tajnosti (s projektom je bilo seznanjenih okoli 500 ljudi, v primeru agresije pa jih je lahko v skladu z načrtom mobilizirala). O začetku organiziranja niso vedeli niti najodgovornejši funkcionarji in organi oblasti (Krajnc 2005).

4.1.2 MSNZ – ODZIV NA POSKUS PREPREČITVE OSAMOSVOJITVE

Projekt MSNZ je bila tajna vzpostavitev poveljstev in štabov, lojalnih slovenski oblasti. Osnovni namen delovanja MSNZ je bilo vojaško zavarovanje ukrepov nastajajoče slovenske države, ki jo je najbolj ogrožala JLA. Hkrati pa je predstavljala sredstvo, preko katerega so Predsedstvo RS in drugi organi dejansko obvladali in vodili TO. Vendar pa oblikovanje te sile ni bilo namenjeno zavračanju, pač pa zagotovitvi realne zasilno oborožene in delujoče sile v primeru potreb nacionalne varnosti, saj je bila TO prisiljena mirovati (Mežner 2009; Guštin 2002, 200; Svete 2010, 127).

NZ je bila zakonsko le pomožna obrambno-varnostna sila in slovenska posebnost v okviru sistema SLO in DS, v katero so bili razporejeni rezervisti, dokler niso bili prerazporejeni v enote TO, JLA ali CZ. Bila je v organizacijski pristojnosti tedanjega sekretariata za notranje zadeve in zagotavljala nadzor, vodenje in poveljevanje republiški TO, še pred sprejemom ustavnih in zakonskih sprememb. Jedro enot so predstavljale posebne enote policije – PEM in izbrani predstavniki TO (Svete 2010).

Osnovni vojni načrt MSNZ je bil preprost in logičen. V primeru oboroženega posega JLA v Sloveniji bi morala prek udarnih skupin in jurišnih odredov, prilagojenih razpoložljivemu orožju, zavarovati ključne objekte in hkrati s hitrimi napadi na skladišča orožja in vojaške opreme zagotoviti možnost za vpoklic popolnih formacij TO. Načrt je bil izdelan na podlagi celovite ocene možnih posledic sprejetja ustavnega zakona, na podlagi katerega bi Republika Slovenija sama urejala del vojaških obveznosti in ocene možnih kriznih situacij, v katerih bi prišla v poštev delna ali popolna uporaba enot MSNZ. Smernica za pripravo vojnega načrta je bila Direktiva načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije, izdana v začetku leta 1990. Vojni načrt je tudi predvideval uporabo sil MSNZ v celoti, deloma ali le kot demonstracija sile. Popolna uporaba vseh sil MSNZ je bila predvidena za primer izrednih razmer na Hrvaškem in Bosni in Hercegovini, ko je obstajala potreba po zavarovanju meja in ozemlja Slovenije. Delno ali v popolnosti se bi evakuirala tudi v primeru, če bi JLA hotela evakuirati orožje in vojaško opremo z ozemlja Slovenije (Svete 2010; Mežner 2009; Mikulič 2005; Krajnc 2005).

Osnovne naloge MSNZ so bile:

- zavarovati pomembne državne in gospodarske objekte, in sicer v sodelovanju z organi za notranje zadeve,
- preprečitev prodora interventnih sil iz globine teritorija,
- oviranje in motenje delovanja okupatorskih sil,
- preprečiti vzpostavitev in prevzem oblasti nelegalnih organov,
- pridobivanje novih sredstev in pripadnikov narodne zaščite (Mežner 2009; Mikulič 2005).

Zgodaj poleti 1990 so organizatorji MSNZ začeli zbirati informacije o JLA in njenem orožju, s tem namenom so organizirali obveščevalno službo katere glavna naloga je bila nadzor dejavnosti in postopkov vodilnih vojaških oseb v Republiškem štabu TO, vojašnicah po Sloveniji (Mikulič 2005). Pomembno vlogo sta prevzeli TO in milica Dolenjske, ki sta iskali

prve skrivne lokacije za prevoze zavarovanega orožja ('Prikrita modra mreža', T. Krkovič in V. Beznik ter R. Klisarić) (Čuček 2010).

MSNZ je ugasnila 28. septembra 1990 z reorganizacijo TO. Uradni konec je bil 4. oktobra 1990, ko je minister Bavčar razpustil enote MSNZ in jih direktno razporedil in podredil v novo TO. MSNZ je torej bila zgolj prehodna rešitev, dokler se ne uredijo kadrovske in organizacijske zadeve v TO, predvsem v Republiškem štabu TO, oziroma dokler se ne sprejmejo ustavni amandmaji in novi Zakon o obrambi in zaščiti (Mikulič 2005).

Brez podpore slovenske milice ne bi uspeli

Dejstvo je, da brez sodelovanja slovenske milice oziroma policije ne bi uspeli, saj se je slovenska oblast pri oblikovanju oboroženih sil oziroma MSNZ oprla prav nanjo. Sodelovanje v notranjem sektorju je moralo biti brezhibno in strogo tajno. Tudi pri oblikovanju slovenskih oboroženih sil se je slovenska oblast uprla prav na njeno strukturo, ki je takrat bila odlično organiziran in profesionalno izurjen varnostni organ (op.a. podobno bi lahko rekli tudi za Hrvaško, ki je svoje sile najprej organizirala na osnovi hrvaške milice kot posebne enote, vendar je pri nas MSNZ predstavljala le kratkoročno in prehodno rešitev) (Čuček 2011; Bavčar 2002).

Milica je bila tudi narodnostno homogenizirana in relativno samostojna v odnosu do zveznih organov, bila je tudi dobro opremljena, zato je v procesu demokratizacije Slovenije odigrala ključno varnostno-obrambno vlogo. Do prvih nesoglasij med vojsko in slovensko milico je prišlo spomladi 1990, ko je JLA odvzela orožje TO, pred tem pa je uspešno preprečila tudi srbski miting v Ljubljani. Uspešno je zavarovala skladišče orožja v Gotenici pred morebitnim posegom JLA (Čuček 2011).

4.1.3 REORGANIZACIJA TO

Pomembnejši del pripravljanja oboroženih sil slovenske države je bila reorganizacija enot TO.

Torej, poskus, da bi nad orožjem TO zagotovili popolni nadzor, ki ga je Republiški štab TO (RŠTO) z ukazom, izdanim na podlagi akta GŠ OS poskušal uveljaviti 15. maja 1990, ni uspel. Po izdaji tega ukaza za odvzem orožja je bilo poveljevanje na ravni RŠTO in PŠTO ukinjeno. Treba je bilo reorganizirati TO, saj je MSNZ predstavljala le vmesni člen in vzgled (bojnega) delovanja ter imela namen pripraviti ustrezne načrte obrambe in zagotoviti orožje (Slapar 2004).

28. septembra 1990 je slovenska skupščina sprejela in razglasila amandmaja k Ustavi Republike Slovenije ter sprejela ustavni zakon za izvedbo 96. in 97. ustavnega amandmaja k Ustavi Republike Slovenije na področju ljudske obrambe. S tem je bilo določeno, da se nekatere določbe zvezne zakonodaje v Republiki Sloveniji ne uporabljajo in so veljavne zgolj ob soglasju slovenske skupščine. Tako so prenesli pristojnost nad TO v miru in v primeru izrednih razmer na republiško predsedstvo. Posebej je bilo tudi opredeljeno, da bo Slovenija sama urejala način služenja vojaškega roka in druga vprašanja vojaške obveznosti ter da ima samo predsedstvo RS možnost imenovati in razreševati komandante TO. Predsedstvu RS je bila dana tudi pristojnost za poveljevanje TO v miru in v izrednih razmerah. Dotedanji poveljnik I. Hočevar in načelnik štaba generala D. Ožbolt sta bila razrešena. Za vršilca dolžnosti RŠTO in zastopnika poveljnika TO RS je bil imenovan J. Slapar, ki je že prvi delovni dan izdal ukaz o varovanju orožja TO in ukaz o poročanju (Slapar 2004; Krajnc 2005).

Ustavni zakon za izvedbo amandmajev na področju ljudske obrambe je postavil naslednje nove določbe (Krajnc 2005, 56):

- Predsedstvo RS vodi in poveljuje TO in lahko določene zadeve vodenja prenese tudi na republiškega sekretarja za ljudsko obrambo;
- Republiški štab TO je postal organ v sestavi RSLO;
- komandant TO RS je odgovoren za uporabo TO v miru in izrednih razmerah predsedstvu RS;
- obveznost služenja vojaškega roka se opravlja na območju Slovenije, lahko pa se izvaja tudi v TO in organih za notranje zadeve, hkrati pa se prizna tudi pravica do ugovora vesti vojaški obveznosti.

S temi določili je bila prekinjena enotna linija poveljevanja v delu jugoslovanskih sil – slovenski TO. Ta določila predstavljajo pomembno prelomnico za prihodnje odnose s SFRJ in ogromen korak naprej v pridobivanju nacionalne in vojaško-varnostne samozavesti. Temu primerne so bile kasneje tudi reakcije iz Beograda in JLA. SFRJ oziroma Beograd se je odločil, da si bo v kar najkrajšem možnem času znova podredil TO. Tako je na začetku oktobra 1990 prišlo do zasedbe Republiškega štaba TO.

Reorganizacija TO je obsegala naloge in dejavnosti oblikovanja novih poveljstev in enot TO, reševanje prostorske materialne in kadrovske problematike, usposabljanje rezervistov ter priprave operativnih načrtov morebitnega bojnega delovanja. Ker pa je s strani JLA pritekalo

vse več groženj o odvzemu orožja in naborne dokumentacije, je bilo organizirano stalno dežurstvo, nenehno pa so bile mobilizirane tudi manjše enote TO. Preoblikovanje občinskih štabov TO in njihovih enot v območna poveljstva je pomenilo tudi veliko racionalizacijo in večjo učinkovitost (Krajnc 2005, 56–58).

Z novo zakonodajo se je predvidelo, da bo TO ohranila vse dosedanje funkcije, spremenila bi se zgolj njena organizacijska struktura in opredelila nova naloga urjenja in usposabljanja vojakov na služenju vojaškega roka. Po štabih TO se je nadaljevalo načrtovanje obrambnih priprav, izvedlo se je terensko usposabljanje in opremljanje, dobili so tudi novo orožje armbrust (Krajnc 2007).

Kaj kmalu (po dogodkih na Prežihovi četrtega oktobra 1990 ob primopredaji dolžnosti reorganizacije, ko so oborožene sile zasedle stavbo) so se razmere začele še bolj zaostrovati. To zaostrovanje razmer pa je terjalo še dodatno vzdrževanje pripravljenosti TO. Količina orožja, ki je ostala TO, prevzeto orožje MSNZ ter z dogovori prevzeto orožje takratnih DPS in delovnih organizacij je oktobra 1990 doseglo število 27.000 kosov. Major J. Slapar je takrat ukazal, da v štabih začnejo zbirati podatke o enotah in objektih JLA, o stanju njihove bojne pripravljenosti ter o ukrepih, ki jih uvajajo. Slovenija je takrat začela tudi povečevati sile, ki so varovale državno mejo (Slapar 2004). Kaj kmalu je sledil ukaz načelnika 5. vojaškega območja z zahtevo, da TO Slovenije do 28. novembra 1990 izroči vso orožje ter da mora do 8. decembra izročiti vse evidence nabornikov zaradi vpoklica JLA. Dejstvo je, da se je JLA začela počutiti vedno bolj ogroženo (Slapar 2004).

4.2 SOCIALISTIČNA REPUBLIKA HRVAŠKA

Na Hrvaškem je bilo konec osemdesetih let v procesu demokratizacije ustanovljenih okrog petdeset strank. Na prvih večstrankarskih volitvah, ki so potekale od 22. aprila do 17. maja 1990, je močno zmagala Hrvaška demokratična skupnost (HDZ) s F. Tuđmanom na čelu in takoj razglasila neodvisno Republik Hrvaško. Temu so močno nasprotovali Srbi in del Črnogorcev s S. Miloševićem na čelu, podpirali niso niti predloga konfederacije, ki sta ju pred tem ponudili tako Slovenija kot Hrvaška. Nastop HDZ pri prevzemanju oblasti je bil nacionalno in čustveno nabit, kar pa je povzročilo strah pred potezami nove oblasti doma in po svetu. Podobno kot Slovenija se je tudi Hrvaška v tem času znašla pod pritiskom zunanjih političnih sil, ki so bile za ohranitev SFRJ; dodatni krizni dejavnik pa so predstavljali še nezadovoljni hrvaški Srbi in nereformirani komunisti. Nezadovoljstvo se je še dodatno

povečevalo zaradi novega hrvaškega duha, odpiranja razprave o drugi svetovni vojni ter zaradi medijske predstavitve nove hrvaške identitete (Tatalović 1997; Gumzej 1997).

Ko je 25. julija 1990 Sabor razglasil amandmaje k Ustavi Republike Hrvaške, v katerih je bil v imenu izbrisan pridevnik socialistična in sta bila potrjena novi grb in zastava ter vpeljana funkcija predsednika republike in ministrov, so Srbi odgovorili še isti dan. Sprejeli so Deklaracijo o suverenosti in avtonomiji Srbov na Hrvaškem ter razpisali referendum o srbski avtonomiji na Hrvaškem. Srbska manjšina je kot odgovor na to sprejela statut SAO Krajine. Njihov kratkoročni namen je bil izzvati spor, ustvariti napet položaj in nato s posegom JLA kot najmočnejšim dejavnikom pod grožnjo državljske vojne vsiliti svojo formulo kot rešitev (Janša 2013, 140; Goldstein 2008; Hrvatska enciklopedija 2014a).

Nato so avgusta 1990 po vnaprej pripravljenem načrtu ropali orožje na postajah milice. Pogajanja za vrnitev orožja hrvaškim oblastem niso bila uspešna. Pod pokroviteljstvom Beograda so potekale številne provokacije. Prav v avgustu 1990 se je začela kazati močnejša oblika agresije nad Hrvaško. Medtem je JLA bolj ali manj odkrito oboroževala srbsko prebivalstvo, kar je nakazovalo, kako se bo obnašala v prihodnosti. Naslednji meseci so minili v izmeničnih blokadah in deblokadah cest in prog, prisoten je bil tudi strah, da se bo uporabilo orožje (Goldstein 2008, 284).

Medtem je osnovni politični cilj nove hrvaške oblasti bil vzpostavitev samostojne in suverene Republike Hrvaške. Tako je najprej bila sprejeta nova ustava (22. december 1990), v kateri je bila Hrvaška opredeljena kot nacionalna država hrvaškega naroda in država pripadnikov drugih narodov in manjšin (na primer Srbov, Muslimanov, Slovencev, Židov idr.), ki se jim jamči enakopravnost z državljani Hrvaške in uresničitev nacionalnih pravic v skladu z demokratičnimi normami OZN. Nova hrvaška oblast se je tako kot slovenska zavedala, da ne bo možno takoj in v celoti oblikovati samostojne in suverene države, zato se je z drugimi republikami v SFRJ pogajala o konfederalni osnovi države, hkrati pa je po zgledu sosednje države Slovenije začela s pospešenimi pripravami na oboroženo organiziranje hrvaškega naroda (Tatalović 1997). V preambuli nove ustave je bila izločena tudi določba, da so Srbi nosilec suverenosti v Republiki Hrvaški. Tako so jih hrvaške oblasti postavile v položaj narodne manjšine. To je Srbom ponujalo nove argumente za nezadovoljstvo in upor. Kot odgovor na to so v Kninu sprejeli statut Srbske avtonomne oblasti Krajine (SAO Krajina). Srbi so nato pritiskali in srbski mediji so takrat začeli intenzivno ustvarjati psihozo, da se Hrvaška pripravlja na vojno, da organizira teroristične aktivnosti zoper Srbe in da uvaž

velike količine orožja. Delno je morda bilo celo res, saj Hrvaška v tem času še ni imela svoje vojske, le močno je povečala policijske sile in jih oborožila z uvoženim orožjem, saj ga v državi ni mogla nabaviti, ker je proizvodnjo orožja nadziral Beograd. Enote JLA so v tem času močno povečale bojno pripravljenost (Tatalović 1997 in Goldstein 2008, 285).

Državna politika je bila tako usmerjena k ustvarjanju samostojne in suverene države s čim manj človeškimi in materialnimi izgubami, pri čemer naj bi bila uporabljena kombinacija diplomatskih sredstev in vojaških aktivnosti. Kaj hitro se je pokazalo, da strategija splošne ljudske obrambe ne pride v poštev, ker bi zahtevala prevelike človeške izgube, tudi med civilisti, in uničenje gospodarstva. Na drugi strani pa so nacionalna politika Srbije in vodstvo JLA, ki je bilo močno predano Jugoslaviji, ter vodstvo upornih Srbov na Hrvaškem imeli drugačne politične cilje:

- z uporabo srbske manjšine so hoteli preprečiti možnost osamosvojitve Republike Hrvaške in jo zadržati v novi jugoslovanski federaciji;
- če ta prvi cilj ni možen, bi bilo treba z oboroženim bojem okupirati del hrvaškega ozemlja na liniji Karlobag–Ogulin–Karlovac–Vitrovnica, ga državno organizirati ter priključiti k drugim 'srbskim državam';
- če tudi ta cilj ni možen, bi bilo treba s pomočjo JLA in lokalnega srbskega prebivalstva okupirati čim večji del hrvaškega ozemlja, ga predati zaščiti mednarodne skupnosti za čim daljši čas oziroma dokler se ne ustvarijo pogoji za njegovo aneksijo;
- če se izjalovi še ta cilj, potem bi bilo treba zaščititi srbsko prebivalstvo, vključno z njegovim umikom s hrvaških ozemelj v Jugoslavijo (Tatalović 1997, 101).

Hrvaška še vse do leta 1991 ni imela jasno definirane obrambne strategije za svoje državno ozemlje, je pa imela izdelanih nekaj različic zoperstavljanja JLA in srbskim silam. Ena izmed njih je bila tudi vojaške narave, zaradi česar je Hrvaška že takoj po političnih spremembah v letu 1990 pospešeno povečevala svojo vojaško moč. Ker je bila, podobno kot Slovenija, razorožena, se je sprva oprla na policijske sile, imela pa je tudi nekaj skromno oboroženih vojaških sil. Z nastankom in razvojem vojske ter obrambnega sistema se je nato oblikovala obrambna strategija, ki je bila omejena z več dejavniki. Ti so bili: državna politika, vojaška strategija nasprotnika in mednarodno okolje (Tatalović 1997, 106; Rudolf 1999).

4.2.1 SRBSKA MANJŠINA KOT DEJAVNIK VOJAŠKO-VARNOSTNIH PRIPRAV V SLOVENIJI IN NA HRVAŠKEM

Hrvaško-srbski problem v Jugoslaviji, zlasti pa na Hrvaškem, je izhajal še iz 19. stoletja, se kasneje v času Kraljevine Jugoslavije še dodatno intenziviral, tragične posledice pa je doživel v drugi svetovni vojni in v vojni 1991–1995. Toda prve vojne napovedi so se pojavile že med letoma 1987 in 1988, ko se je srbsko prebivalstvo na Hrvaškem in Bosni in Hercegovini s pomočjo JLA in Miloševićevega režima začelo skrivoma oboroževati in ko je ozemlje, ki naj bi bilo vključeno v Veliko Srbijo, prešlo v sestavo beograjskega vojaškega območja. Srbi so bili absolutna večina v 11 od skupaj 114 hrvaških občin, izrazito v večini so bili v milici, močno pa so bili zastopani tudi v državnem aparatu, Zvezi komunistov in celo na vodilnih mestih podjetij. Srbi na Hrvaškem so v SFRJ videli jamstvo za svojo osebno in kolektivno varnost, nekateri pa tudi gospodarski uspeh (Goldstein 2008; Hribernik 2008, 44).

Kot je že bilo omenjeno, je do zaostrovanja odnosov med Srbi in Hrvati prišlo junija 1989, ker Srbi niso dobili ustreznega mesta v hrvaški ustavi, saj jim je bil odvzet status konstitutivnega naroda in bil dan položaj narodne manjšine (Pirc 2005, 17). Že v februarju 1990 je bila v Kninu ustanovljena Srbska demokratska stranka (SDS), ki je zahtevala novo upravno delitev, saj takratna ni ustrezala zgodovinskim interesom Srbije. V tem predvolilnem času so na Hrvaškem bili organizirani številni mitingi resnice, kjer so v večini izražali nestrinjanje s programi vseh strank na Hrvaškem, izražali so velikosrbske zahteve. Zahtevali so tudi unitarno Jugoslavijo brez republik in republiških mej (Goldstein 2008). V konflikt med njima je bila postavljena JLA, katere samooklicana naloga je bila preprečiti spopade, vendar se je kmalu izkazalo, da srbske oblasti izkoriščajo Jugoslaviji predano JLA in jih odkrito postavljajo na stran Srbov (Pirc 2005).

Po volilni zmagi HDZ in vzpostavitvi nove oblasti aprila 1990 so se dodatno zaostрила stališča Srbov, SDS pa je hitro širila vpliv na račun komunistov (socialdemokratov) in je vse bolj kazala nacionalistično naravo. Namesto da bi novo izvoljena oblast pomirila Srbe, je le-ta ob prevzemu oblasti sprejela vrsto ukrepov, katerih cilj je bil zmanjšati njihovo nesorazmerno vlogo v javnem življenju. Tako od volitev dalje na Hrvaškem ni bilo več miru, ceste, ki so vodile v Kninsko krajino, so bile blokirane, v Benkovcu in Obrovcu pa je prišlo tudi do prvih spopadov s hrvaško milico. Na ozemlju Kninske krajine je zavladovalo napeto krizno stanje, naraščal pa je tudi strah pred vojaškim posegom hrvaških oblasti. Vse te dogodke in napetosti

med srbsko manjšino in Hrvati je s pridom izkoristil S. Milošević ter začel netiti odpor proti legalni hrvaški vladi (Pirc 2005; Hribernik 2008).

Ko so konec junija 1990 srbski predstavniki najavili, da bo izveden referendum srbskega prebivalstva o kulturni avtonomiji, je hrvaška vlada le reagirala in poslala policijo, da bi preprečila njegovo izpeljavo. Srbi so odgovorili s postavljanjem barikad. Prišlo je tako daleč, da je posredovala še JLA, ki je z dvema letaloma prestregla tri hrvaške helikopterje s 15 policisti ter jim ukazala vrnitev v bazo. Uradna razlaga JLA je bila, da so helikopterji skrenili z zastavljene poti, čeprav je bilo jasno, da je JLA odkrito stopila na stran srbske manjšine (Pirc 2005, 11).

Konec julija 1990 so Srbi v Liki organizirali miting, na katerem se je zbralo okrog 120.000 ljudi. Prav na tem zboru so sprejeli deklaracijo v šestih točkah o srbski avtonomiji znotraj Hrvaške, ki je zanikala nadoblast Republike Hrvaške na večinsko srbskih območjih, ustanovljen pa je bil tudi Srbski nacionalni svet (Pirc 2005). Hrvaška oblast tedaj ni postorila veliko, da bi lahko preprečila ta miting, kot ga je pred tem leta 1989 preprečila slovenska oblast s pomočjo slovenske milice.

Srbski referendum je bil tako 19. avgusta le izpeljan. Srbska manjšina se je odločila zahtevati kulturno avtonomijo v Jugoslaviji, če le-ta ostane še naprej federacija, in priključitev k Srbiji, če Jugoslavija postane konfederacija (Pirc 2005, 12).

Odziv na vse te dogodke in incidente s srbsko manjšino je bil, da je poleti leta 1990 začelo prihajati do številnih spopadov med Hrvati in Srbi širom po Hrvaškem. Najhuje je bilo v Kninski krajini in v Dalmaciji. Avgusta je sledil upor kninskih Srbov proti hrvaški vladi, nato še blokade prometa proti Dalmaciji. Lokalni Srbi so napadali tudi hrvaške policijske postaje in z dinamitom uničevali hrvaške hiše na področjih, kjer so bili v večini. Toda hrvaška vlada je bila v letu 1990 do problemov s Srbi skrajno pasivna in ni pretirano posredovala, na njihovo stran (srbsko stran) pa se je začela postavljati tudi JLA, čeprav je od začetka napetosti med Srbi in Hrvati uspešno in z vso angažiranostjo preprečevala spopade med njima. Hrvaška takrat še enostavno ni imela dovolj orožja za posredovanje, srbska stran pa je bila veliko bolje oborožena. Tako se je upor širil tudi na druga območja, kjer so živeli Srbi, in na začetku 1991 je ta upor prerasel v oborožene spopade hrvaških Srbov s hrvaškimi policisti, kjer so na obeh straneh padle prve žrtve (Plitvice, velika noč 1991). Hrvaška se je naenkrat znašla v oboroženih spopadih in nato kaj kmalu, v letu 1991, oblikovala in organizirala lastno vojsko, ki jo je zdaj že nujno potrebovala za obrambo pred srbsko manjšino in vedno bolj napadalno

JLA. Ko je konec junija 1991 Hrvaška razglasila samostojnost, se je JLA tudi uradno postavila na srbsko stran (Pirc 2005; Hribernik 2008).

Hrvaška oblast pri vsem tem tudi ni umirila hrvaške nacionalne evforije ob razglasitvi samostojnosti, ampak jo je spretno izkoristila. Vpeljala je novo tradicionalno hrvaško zastavo in grb brez komunističnih znamenj, s čimer pa se je med Srbi na Hrvaškem znova povečalo nezaupanje. Beograjska oblast je hujskala preko vseh možnih občil in medijev – temeljna teza je bila, da je nova oblast ustaška in da pripravlja genocid nad Srbi. Hujskaška politika je odgovarjala desnemu krilu znotraj hrvaške oblasti, ker je v razpihovanju spopadov videla možnost, da bi se Hrvaška izločila iz Jugoslavije (Goldstein 2008, 279–283).

JLA se je v tem času znova soočala s problemi, bila je tudi v procesu preoblikovanja. Iz večnarodne vojske, predane SFRJ, se je začela leviti v nekakšno povsem srbsko vojsko, ki je bila številčno majhna. Tako se je oprla na krajevno policijo, nekatere enote TO, predvsem pa na paravojaške skupine, ki so jih po vzoru Mihailovičevih četnikov spomladi 1991 s pomočjo upokojenih oficirjev organizirale srbske nacionalistične sile in notranje ministrstvo (npr. Tigri, nacionalna garda Vuka Draškovića, in še nekatere druge četniške formacije, kot so bili Beli in Plavi orli) (Pirc 2005).

4.2.2 RAZOROŽITEV TO SRH

Nekaj dni preden je HDZ prevzel oblast na Hrvaškem, je JLA podobno in z manj problemi odvzela orožje TO Socialistične republike Hrvaške in ga premestila v svoja skladišča. Razorožitev je bila izvedena 23. maja 1990 na temelju istega ukaza kot v Sloveniji, ki ga je podpisal B. Adžić, načelnik generalštaba OS SFRJ. Pred izvajanjem omenjenih ukazov se je skoraj polovica objektov za vzdrževanje orožja TO Hrvaške nahajala v objektih JLA, nekoliko ugodnejše pa je bilo za Slovenijo, saj je bila le tretjina objektov, v katerih je bilo orožje, v oblasti JLA (Alvir 2009). Prav orožje je bila točka, na kateri je JLA kasneje dokazovala agresivne namere hrvaških oblasti. Razorožitev TO in mlačen odgovor ter nezainteresiranost njenega vodstva so bili razlogi, da breme obrambe Hrvaške prevzame notranje ministrstvo (MUP) – policija. Sredi septembra 1990 je Vlada Republike Hrvaške tako sprejela odločitev, da se število milice (policije) v primeru vojne, neposredni vojaški grožnji in drugih kriznih razmer poveča vse do 70.000 pripadnikov (Marijan 2008).

Hrvaška je tekom leta 1990 in na začetku leta 1991 razpolagala samo z rednimi policijskimi enotami (okrog 16.000), ki pa so imele visok odstotek pripadnikov srbske nacionalnosti. TO v

tem času ni razpolagala z orožjem, saj ji ga je odvzela JLA. Podobno kot v isti akciji maja 1990 v Sloveniji, tudi Predsedstvo Hrvaške ni bilo seznanjeno z ukazom razorožitve. Slovenci so bili veliko bolje pripravljene in so veliko bolje tudi odreagirali na ukaz JLA o razorožitvi TO (Marijan 2008; Rudolf 1999).

TO Republike Hrvaške je bistveno slabše končala, odvzetih ji je bilo okrog 200.000 avtomatskih pušk. Hrvaška je bila razorožena. JLA si je prilastila večino orožja, saj so ga nekatere hercegovske občine obdržale. Načrt za odvzem orožja je bil detajlno pripravljen in se je zgledoval po akciji na Kosovem, ki je bila izvedena na začetku osemdesetih let. Pomemben podatek je tudi to, da so bili tudi na Hrvaškem od 1986 do 1990 zamenjani vsi vidnejši predstavniki TO (Rudolf 1999, 140–141).

4.3 ODZIVI HRVAŠKIH OBLASTI NA DELOVANJE JLA IN SRBSKE MANJŠINE

Vojaška strategija nasprotnika je najbolj vplivala na hrvaško obrambno strategijo. JLA se je takrat dobro zavedala, da ne more uporabiti strategije splošne ljudske obrambe, saj bi to pomenilo njen konec. Ta strategija enostavno ni bila primerna za notranje spopade. Zato je morala v zelo kratkem času pripraviti novo strategijo in ji glede na nove okoliščine tudi prilagoditi vojaške potenciale. To je v osnovi pomenilo, da je JLA zamenjala defenzivno strategijo z ofenzivno, ki jo je nato dopolnila še s strategijo spopadov nizke intenzivnosti. Čas, ki ga je JLA potrebovala za oblikovanje nove strategije, pa je hrvaška stran pametno izkoristila in začela načrtovati svojo obrambno pozicijo (Tatalović 1997).

V priprave na obrambne procese osamosvojitve Hrvaške in načrte za njeno obrambo je največ prispeval hrvaški minister za obrambo, general Martin Špegelj. Kot drugi hrvaški obrambni minister je leta 1990 začel oboroževanje Hrvaške, ki je takrat bila prisiljena orožje kupovati na črnem trgu. Iz januarja 1990 je tako znana afera kupovanja orožja, ki pa naj bi po nekaterih virih bila spletko KOS-a in JLA, zaradi katere je nato odstopil; odstopu je botrovalo tudi dejstvo, da se F. Tuđman ni strinjal z njegovim načrtom operacij hrvaških oboroženih sil proti JLA, ko je le-ta napadla Slovenijo. Špegelj je bil velik zagovornik skupne obrambe Slovenije in Hrvaške in je podpiral sporazum o vojaškem sodelovanju med njima (Špegelj 2001).

Prvi celoviti načrt obrambe Hrvaške je bil izdelan konec decembra 1990. Minister Špegelj je pri svojem načrtovanju analiziral varnostni položaj Republike Hrvaške in prišel je do zaključka, da miren razplet krize ni več možen in da sta najbolj ogroženi ravno zahodni

republikli – Slovenija in Hrvaška. Ocenil pa je tudi položaj in moč JLA in prišel do zaključka, da JLA ni sposobna voditi državne vojne (Špegelj 2001, 149).

Glavni cilj tega načrta je bil onemogočiti in odbiti nasprotnika oziroma vojaški udar JLA, ki bi bil usmerjen na rušenje hrvaške oblasti. Načrt je predvideval dve fazi delovanja: prva faza je pomenila obvarovati in zaščititi državne institucije in pomembne osebnosti. Nato je bilo pred drugo fazo plana načrtovano še preko medijev obvestiti mednarodno javnost o dogodkih, jih pridobiti na svojo stran in prikazati JLA kot agresorja. Le tako bi si pridobili legitimnost za obrambo in javno podporo. Na oblikovanje tega načrta je vplivalo tudi dejstvo, da je bila v tem času JLA na območju Slovenije in Hrvaške slabo popolnjena in nesposobna operirati z vojaško tehniko, ki jo je imela. Druga faza bi nastopila, če po dveh dneh spopadov še ne bi prenehala agresija. Sledil bi radikalen odgovor, sestavljen iz hitrih akcij zavzetja vojašnic JLA na ozemlju Hrvaške, razglasitve splošne mobilizacije, formiranja 'hrvaške vojske' (okoli 200.000 pripadnikov) in zavarovanje državnih mej Hrvaške. Takšen načrt je ostal v veljavi vse do 25. junija 1991, ko je general Špegelj predlagal sodelovanje pri obrambi (Špegelj 2001, 151). Drugi celoviti načrt obrambe Hrvaške je bil izdelan v maju in začetku junija 1991 in je zajemal možnost sodelovanja s Slovenijo, toda več o tem v nadaljevanju.

Tretji celoviti plan obrambe Hrvaške je nastal v juliju 1991 in je upošteval izkušnje oboroženega spopada v Sloveniji. V tem času je bilo čez hrvaško ozemlje prepeljanega veliko orožja JLA, vračali pa so se tudi hrvaški vojaki, velika večina jih je prestopila v ZNG. JLA je v tem času ostala brez slovenskih in hrvaških oficirjev, minister general Špegelj pa je ocenil, da potrebuje najmanj mesec dni, da se nadomesti kader in mobilizira rezervna sestava ter da se usposobi za bojevanje. Iz Slovenije je bilo na Hrvaško takrat pripeljanih veliko eksplozivnih sredstev in drugega vojaškega materiala. Hrvaške oborožene sile so takrat imele okoli 30.000 pripadnikov (gardijske brigade, rezervna policija, samostojne bojne brigade in centri za usposabljanje) in okoli 50.000 pripadnikov NZ, 28.000 dobro oboroženih policistov (interventna enota okoli 500 policistov je bila pripravljena za takojšnje posredovanje). Mobilizacijski ešalon je bil v polni pripravljenosti – 100.000 mož, v skladiščih so imeli manjši del oborožitve, toda glavni problem je bil pridobiti še ostalo orožje iz vojašnic JLA. V tem času je sledilo še nekaj incidentov z JLA in srbsko manjšino (napad na Erdut), minister general Špegelj pa pri predsedniku F. Tuđmanu do 29. julija ni dosegel nikakršnega dogovora za načrt obrambe in posredovanje, ko je dosegel zasedanje Vrhovnega državnega sveta (30. – 31. julij 1991). Toda osnovni plan je bil zagotoviti orožje iz vojašnic in skladišč. Po vzoru

Slovenije je general Špegelj predvideval, da bo to več ali manj mirno pogajanje z blokado vojašnic, vendar je upošteval tudi možnost manjših oboroženih spopadov.

Teh planov predsednik F. Tuđman ni uradno potrdil, pač pa jih je vztrajno zavračal, so bile pa različice zoperstavljanja JLA in oboroženi srbski manjšini (Špegelj 2001; Tatalović 1997).

Začetek oboroževanja na Hrvaškem

Oboroževanje Hrvaške se je začelo konec leta 1990. Na začetku leta 1991 je razpolagala z okrog 30.000 komadov strelnega, raketnega in protioklepnega orožja za policijo in Narodno zaščito. V tem času je Hrvaška imela okrog 60.000 oboroženih ljudi. Nova hrvaška oblast je dokaj hitro spoznala, da ne more računati na TO, saj je bila tik pred volitvami leta 1990 popolnoma razorožena. Ravno zaradi tega hrvaška vlada ni niti poskušala organizirati TO kot svoje vojske (kot je to storila Slovenija), pač pa je uporabila takratne zakonske možnosti in okrepila policijske sile, ki so maja 1990 štejele okrog 16.000 ljudi (Tatalović 1997).

Podobno kot slovenska stran, so bili tudi pripadniki oboroženih sil na Hrvaškem bolj slabo oboroženi; pravzaprav so bili še na slabšem položaju, orožje pa so takrat skušali nabaviti predvsem v tujini iz lahko dostopnih virov. Novi pripadniki so bili dokaj hitro rekrutirani in kaj kmalu so sile štejele 45.000 ljudi. Te policijske sile pa nikakor niso zadostovale, zato se je Hrvaška odločila organizirati nove enote z imenom Narodna zaščita (NZ) (šele spomladi 1991) (Tatalović 1997, 107).

Del orožja je bil kupljen v oktobru 1990 na Madžarskem. Orožje je prispelo v Hrvaško januarja 1991 v treh cestnih transportih in treh ladijskih dostavah. Takoj ko je orožje prispelo, je bilo distribuirano v dve smeri: policiji, delu TO in prostovoljnim enotam. Uvoz orožja je potekal dokaj mirno, KOS ni imel informacij o dogajanju. Pošiljka orožja je zajemala (Špegelj 2001, 148):

- 15.000 pušk kalašnikov;
- 40 protizračnih sestavov Strela 2M z 12 raketami po lanserju;
- 400 protioklepnih sestavov RPG s 6 projektili po lanserju;
- okrog 10.000 protitankovskih min.

5 PRIPRAVE NA ZAVAROVANJE SAMOSTOJNOSTI TIK PRED AGRESIJO IN VZPOSTAVITEV LEGITIMNE OBOROŽENE SILE

Leto 1991 se je začelo z napetimi družbenimi, gospodarskimi in vojaškimi odnosi ne samo pri nas, na tleh Jugoslavije, ampak tudi drugod po svetu. V takratni Jugoslaviji so se nadaljevale burne razprave o splošni družbeni krizi, federaciji ali konfederaciji, gospodarskih državah in depolitizaciji JLA. Prišlo je tudi do nemirov na Kosovu zaradi nasilja srbske policije nad albanskim, muslimanskim prebivalstvom, v Bosni in Hercegovini in Makedoniji je bila močna parlamentarna kriza, pa tudi Hrvaška je vse glasneje (po vzoru Slovenije) zahtevala samostojnost; zaradi česar so se zgodili tudi fizični spopadi med Hrvati in Srbi. Slovensko vodstvo je sprejelo program uresničevanja plebiscitarne odločitve po osamosvajanju. Na vseh področjih se je razpravljalo in pripravljalo na ločitev od SFRJ (Krajnc 2007, 7–8).

5.1 SLOVENIJA

Slovenski politični prostor je bil na prehodu v leto 1991 napolnjen z razpravami in pripravami na osamosvojitve, nadaljevale in stopnjevale pa so se tudi grožnje JLA. Sprejete so bile številne politične in javne odločitve, tudi plebiscit je bil opravljen, vendar še vedno ni bilo odločitve o slovenski vojaški sili. Politična elita je bila namreč razcepljena na dve opciji – ustanovitev lastne oborožene sile ali demilitarizacija (Deklaracija za mir) (Jelušič 2002, 222). Podporniki Deklaracije so menili, da bi za varnost v Republiki Sloveniji skrbeli policija in TO, ker naj bi bil projekt 'slovenska vojska' predrag. Deklaracijo je kritično ocenil sekretar za obrambo J. Janša, predvsem zaradi časa, v katerem je nastala (Krajnc 2007). Slovenska skupščina je tako v marcu 1991 vseeno sprejela zakon o vojaški dolžnosti in s tem potrdila koncept, da bo do nadaljnjega v Republiki Sloveniji vojaška obveznost državljanska dolžnost in da bo vojska Republike Slovenije obvezniška vojska. Medtem se je JLA začela močno razslojevati na podlagi nacionalne pripadnosti. Vrhovne in ključne položaje so zasedali predvsem Srbi (Slapar 2004).

Predsedstvo SFRJ je 10. januarja 1991 obnovilo zahtevo po predaji orožja in evidenc ter določilo desetdnevni rok. 20. januarja je sledil sestanek v Zagrebu skupaj s hrvaškim ministrom za notranje zadeve Boljkovcem in ministrom za obrambo Špegljem, kjer so ocenili razmere in pripravili načrt vojaškega sodelovanja glede priprav in ob morebitnem napadu JLA (Slapar 2004).

Najpomembnejše dejavnosti so se znova zvrstile na področju sprejemanja predpisov in zakonov, reorganizacije RSLO, ustanavljanja učnih centrov TO, preoblikovanja OŠTO v območna poveljstva TO (glej Priloga C), materialnega dopolnjevanja in pomlajevanja ter usposabljanja enot TO (Krajnc 2005). Vpoklic manjšega dela razpoložljivih obveznikov na služenje vojaškega roka v prva učna centra (Ig in Pekre) je pomenil pomemben dokaz slovenske samostojnosti na obrambnem področju. Le-ta pa je kaj kmalu povzročil prvi resnejši vojaški incident, vendar več o tem v nadaljevanju (Guštin 2011, 256).

Konec februarja 1991, ko je slovenska skupščina spoznala, da s konfederacijo ne bo nič, je sprejela še en ustavni amandma, s katerim je urejala postopek suverenosti in Resolucijo o sporazumni razdružitvi s SFRJ (podobno resolucijo je sprejel tudi hrvaški sabor, le-ta pa je izzvala reakcijo pri krajinskih Srbih – tedaj sta namreč Srbski nacionalni svet in izvršni odbor SAO Krajine v Kninu sprejela resolucijo o razdružitvi SAO Krajine od Hrvaške – na Hrvaškem pride do prvih incidentov). Predsedstvo SFRJ je ostro obsodilo sprejem resolucije o razdružitvi Slovenije in Hrvaške od skupne države.

V maju 1991 je bil sprejet še zakon, ki opredeljuje pristojnosti v zvezi z mobilizacijo. Zakon o obrambi in zaščiti je bil sprejet 29. marca 1991. Bil je nujno potreben za dograjevanje, razvoj in delovanje obrambnega sistema. Poleg pravic in dolžnosti državljanov je opredelil tudi vlogo organizacijo in naloge TO, obrambne ukrepe, zaščito in reševanje in še nekatera druga področja. Brez vseh teh zakonskih dopolnil osamosvojitve Slovenije ne bi bila legitimna, s tem pa tudi vse vojaško-varnostne in obrambne priprave, ki so se izražale predvsem v oblikovanju in usposabljanju slovenske TO (Krajnc 2007; Slapar 2004).

5.1.1 TEMELJNI NOSILCI VOJAŠKO-VARNOSTNIH PRIPRAV

Po takrat veljavnih zakonih so bili poleg delovnih ljudi in občanov temeljni nosilci organiziranih vojaško-varnostnih priprav vsa podjetja, zavodi in druge organizacije, krajevne skupnosti, občine in njihovi organi (izvršni sveti za SLO in DS ter občinske upravne organe za obrambo), ne smemo pa zanemariti tudi republike s svojimi organi: Predsedstvo RS, Izvršni svet (vlada), RSLO, RSNZ in drugi upravni organi (op. a. podobno je bilo tudi na Hrvaškem). Za učinkovite obrambne priprave so bili pomembni še Svet za obrambo (kot posvetovalno telo), projektni sveti pri Republiškem izvršnem svetu (Krajnc 2005).

18. marca 1991 je bilo za primer morebitnih izrednih razmer ustanovljeno še Operativno koordinacijsko telo, ki ga je vodil Bavčar; kasneje se je preimenovalo v Republiško

koordinacijsko skupino. To je bil organ, ki je usklajeval vse obrambne in varnostne priprave, med vojno pa je opravljal tudi vlogo štabnega vrhovnega poveljnika (Krajnc 2005).

Ne smemo pa zanemariti slovenske policije, ki je poleg svojega običajnega policijskega dela opravljala še nekakšne paravojaške vloge. Delovanje policije v osamosvojitvenem procesu, bi lahko razdelili na štiri dele. Prvi pomemben del delovanja policije je bilo sodelovanje na zakonodajnem področju, s katerim so na novo oblikovali Varnostno informativno službo (VIS) (spremenili so dva zakona: Zakon o upravljanju notranjih zadev iz zvezne pristojnosti in Zakon o temeljnih sistema državne varnosti, ki je zahteval dejansko razrešitev bivše Službe državne varnosti). Drugi izjemno pomemben projekt je potekal v letu 1990 in je zadeval vprašanje meje. Slovenska policija je na meji s Hrvaško opravila celoten posnetek terena in določila način, kako bo to mejo varovala z osmimi kontrolnimi točkami (Bavčar 2002).

Pomembna je bila tudi obveščevalna dejavnost. Pri tem naj omenim dve pomembni instituciji, VIS Ministrstva za notranje zadeve in Varnostni organ Ministrstva za obrambo, ki sta skrbela za izmenjavo informacij in delo s sodobni elektronskimi sredstvi. Obe službi sta imeli dobro nameščene informatorje in tehnično opremo, ki je pred osamosvojitvijo v procesu priprav omogočila skoraj popolni nadzor nad vsemi dejavnostmi v JLA in njene obveščevalno-varnostne službe. Priprave so bile odlično organizirane in varovane, kontraobveščevalne službe so opravljale odlično delo. Tukaj se je izkazala paravojaška vloga policije, z vključitvijo v MSNZ pa je dobila še dodaten pomen. Drugi del paravojaške vloge pa je zadeval predvsem (za)varovanje institucij slovenske oblasti. Slovenija je bila na osamosvojitve zelo dobro pripravljena. Kriminalistična služba je z avtobusi in ponarejenimi potnimi listinami po Jugoslaviji, predvsem pa po Hrvaškem, pobirala slovenske vojake, ki so dezertirali iz JLA in jih pripeljala nazaj domov (Bavčar 2002).

Po sprejemu vseh že prej omenjenih ustavnih dopolnil so organi Republike Slovenije v aprilu pripravili smernice o ukrepih za pripravljenost, o oblikovanju načrtov obrambe za zavarovanje posameznih postopkov osamosvojitve, načrte obrambe v primeru oboroženega napada ter načrte za vključitev TO (Krajnc 2005).

5.2 USPOSABLJANJE IN PRIPRAVE TO V LETU 1991 DO OSAMOSVOJITVE

Na področju obrambnega sistema v Sloveniji se je intenzivno nadaljevala reorganizacija TO s kadrovske konsolidacijo, novim sistemom financiranja in usposabljanjem ter načrtovanjem vojaških aktivnosti. TO, ki je bila organizirana na občinski in pokrajinski ravni, je postopno

prišla pod pristojnost republike. Takrat je Slovenija dobila več kosov novega lahkega pehotnega orožja MGVS iz domačega podjetja ORBIS. V tem času se je iz tajnih skladišč prerazporejalo orožje in strelivo po vsej Sloveniji, med pokrajinami in občinskimi štabi za TO. Organiziranih je bilo več oblik vojaškega usposabljanja za morebitno borbeno uporabo enot TO, pripravljeni pa so bili tudi ustrezni načrti delovanja (Krajnc 2007).

Predsedstvo SFRJ je 8. januarja znova razpravljalo o varnostnih razmerah v Jugoslaviji in je pri tem ugotovilo, da v več delih države iz drugih držav skrivaj uvažajo orožje ter ga delijo občanom po narodni in politični pripadnosti. Bili so mnenja, da v okviru posameznih političnih skupin in strank nastajajo ilegalne polvojaške strukture, ki s svojim delovanjem pomenijo neposredno nevarnost za varnost občanov, suverenost in celovitost države. Sprejet je bil ukaz, da se morajo v roku desetih dni razorožiti vsi oboroženi odredi (Krajnc 2007).

Pred iztekom roka o predaji orožja je prišlo do novih zapletov, močno so se zaostрили odnosi povsod po SFRJ, še najbolj pa na Hrvaškem, kjer so v Zagrebu na vseh pomembnih točkah razporedili enote specialne policije, da bi preprečili intervencijo JLA (Krajnc 2007). JLA je takrat obtožila Hrvaško za organizirano zaroto (vohunska afera, M. Špegelj), vendar več o tem v nadaljevanju. Tej vohunski aferi je Slovenija namenila veliko pozornosti; zaradi nje so se 'razživele' vojašnice JLA tudi na slovenskem ozemlju. Naj kot dejstvo dodam še to, da je bilo v Sloveniji v tistem času okrog 22.000 slovenskih oboroženih pripadnikov. Slovenija pa je z zaskrbljenostjo opazovala tudi krizne razmere med srbskim in hrvaškim prebivalstvom.

Skupščina je 19. februarja sprejela Resolucijo o sporazumni razdružitvi SFRJ na dve ali več suverenih držav. Podobno je bilo tudi na Hrvaškem, kjer so si pospešeno prizadevali za razdružitve in pripravljali podobno resolucijo kot v Sloveniji in jo dva dni pozneje tudi sprejeli. V tem mesecu se je sestal tudi Svet predsedstva Republike Slovenije za varstvo ustavne ureditve in obravnaval predlog vlade o potrebi po ustanovitvi Varnostno-informativne službe (VIS). Beograjski časopis Politika je nato objavil kar tri prispevke o slovenski zarotniški dejavnosti proti JLA (Krajnc 2007).

Aktivnosti TO so v tem času obsegale predvsem načrtovanje priprav za vojaško obrambo, usposabljanje in opremljanje enot TO ter preoblikovanje organiziranosti TO po novem zakonu o obrambi. Tekli so pogovori s podjetjem Orbis (Velenje) o nakupu orožja in vojaške opreme (Krajnc 2007). V tem času sta bili izvedeni dve vaji TO – štabna vaja Kobra in mobilizacijsko-taktična vaja Premik-91, katere namen je bil preizkusiti nove organizacijske in taktične prijeme. Preverjali so tudi sistem alarmiranja in mobilizacijsko pripravljenost,

mobilno sposobnost, pripravljenost RŠTO za vodenje bojnih aktivnosti, sposobnost poveljstev na načrtovanje in izvajanje bojnih nalog, bojno delovanje enot na ravni bataljona zunaj območja pokrajine in javni prikaz ter demonstracija pripravljenosti (Krajnc 2007; Slapar 2004).

Konec marca so začeli pospešeno načrtovati priprave in izvedbo aktivnosti za morebitno obrambo slovenskih meja. Pripravili so načrt z imenom *Plamen*, v katerem so predvideli vse postopke za bojno delovanje TO glede zavzetja in zavarovanja državnih meja. Tekel pa je tudi projekt *Nabava*, ki je predvideval ukrepe za nasilni prevzem objektov, oborožitve, opreme in poveljstva nad rezervnimi enotami JLA. S tem načrtom so tako predvideli način, sredstva in enote, s katerimi bi nasilno vdrl v objekte JLA in vzeli orožje, strelivo in drugo bojno opremo. Hkrati z vajo Premik-91 je nastajal tudi načrt *Kamen*, v katerem so bile načrtovane naloge zavarovanja mejnih prehodov z Avstrijo, Italijo, Madžarsko in bodočo državo Hrvaško. Bili so pripravljene tudi posebni načrti za varovanje štabov, objektov TO in oblastnih struktur, za blokado vojašnic in drugih objektov, za prevzem podrejenih enot JLA in za organizacijo zbirnih centrov za prebegle častnike in vojake (načrt *Jezero*). Načrtovani pa so bili tudi centri za zajetje pripadnikov JLA.

Po sprejemu novega Zakona o obrambi in zaščiti je bila ena izmed najpomembnejših nalog Pokrajinskih štabov TO preoblikovanje nekdanjih 58 občinskih štabov za TO v Sloveniji v nova območna poveljstva za TO, ki so obsegala smiselno vojaško-teritorialno celoto območij poveljstev za TO. S potrditvijo te zakonodaje so pospešile tudi priprave za začetek delovanja dveh učnih centrov, na Igu in v Pekrah pri Mariboru. Poleg vseh organizacijskih in materialnih pogojev je bilo treba pripraviti tudi sposoben kader (Krajnc 2007).

5.3 DOGODKI V PEKRAH – PROVOKACIJE JLA IN STOPNJEVANJE PRITISKA

Sredi maja 1991 se je v Sloveniji začelo vojaško usposabljanje za vojake nabornike v učnih centrih Ig in Pekre, ki sta jih vodila B. Šuligoj (Ig) in A. Kocbek (Pekre). Takrat se je začelo usposabljanje tri tisoč vojakov. Kaj kmalu, natančneje 23. maja, se je zgodil že prvi incident med pripadniki JLA in pripadniki učnega centra TO v Pekrah pri Mariboru.

V tem času je JLA izredno povečala aktivnost svojih enot v Sloveniji, v nekaterih vojašnicah pa so dvigali tudi bojno pripravljenost. Armada je namreč pred temi dogodki večkrat zahtevala zaprtje obeh učnih centrov in izročitev naborniških evidenc, ker pa slovenske oblasti tega niso hotele storiti, je JLA v mariborske vojašnice poslala več posebnih oddelkov z

oklepnimi vozili, v bližino učnega centra Pekre pa je začela pošiljati izvidnike z namenom, da izzovejo incident (Krajnc 2007; Bernik 2006; Janša 2013).

V zgodnjih jutranjih urah so teritorialci dobili obvestilo občana, da se v okolici sumljivo gibljeta z avtomatskim orožjem oborožena človeka. Oddelek TO, ki je varoval 710. učni center, je izvedel hitro akcijo v skladu z bojnimi pravili. Ob zajetju se je izkazalo, da gre za izvidnika JLA, natančneje za oficirja in vojaka iz 31. korpusa, ki so ju po krajšem zaslišanju izpustili. Toda kmalu po poldnevu so se pokazale razsežnosti tega dogodka. Armada je obkolila učni center in zahtevala izročitev enote, ki je zjutraj zajela izvidnika (nove vojaške okrepitve JLA so se pripeljale celo z vozili Rdečega križa). Major A. Kocbek je to zahtevo odločno zavrnil in se začel pogajati z vodjema akcije, R. Katalino in Stevilovićem. Poveljnik pokrajinskega štaba TO V. Milošević je nato ukazal premakniti nekatere enote TO, ki so bile na usposabljanju v drugih štajerskih občinah, bližje Mariboru. Medtem je javnost izvedela za ultimatum JLA in v Pekrah so se začeli zbirati novinarji, prišli pa so tudi predstavniki mariborske občine. Poveljnik 31. korpusa M. Delić je R. Katalini v Pekre poslal še dodatne okrepitve v moči ene pehotne čete, vendar so jih Mariborčani blokirali in prisilili, da so se umaknili nazaj v vojašnice; medtem je bila blokirana tudi večina izhodov iz mariborskih vojašnic (Krajnc 2007; Bernik 2006; Janša 2013).

Državno vodstvo je bilo prepričano, da JLA ne bo upala pritisniti do konca in napasti center. V celotni situaciji je šlo predvsem za psihološki pritisk – JLA je izbrala dobro taktiko pritiska, saj se je usmerila na lokalno oblast – vodstvo mariborske občine. Na tak način so hoteli doseči razdor med njimi in Ljubljano, tako da bi na koncu Maribor zahteval ukinitve učnega centra. Po več poskusih pogajanj v centru so se na koncu dogovorili, da se bodo pogajali v občinski stavbi. Malo pred sedmo uro zvečer je R. Katalina umaknil oklepna vozila (Krajnc 2007; Bernik 2006; Janša 2013).

Ob 1.15 24. maja so se v poslopju mariborske občine začela pogajanja z delegacijo JLA v sestavi M. Delić (poveljnik 31. korpusa), namestnik poveljnika A. Lipnik in R. Katalina. Na vidiku je bil že naslednji incident JLA – ugrabitev poveljnika V. Miloševića in stotnika TO M. Ozmeča 24. maja 1991 na pogajanjih v prostorih občinske skupščine. Odziv in povračilni ukrep slovenskih oblasti je bil blokada infrastrukture vojaških objektov, razen vojaško-medicinskih ustanovam. Vojašnicam so izklopili elektriko in telefonske zveze, kar je povzročilo zmedo (Janša 2013; Krajnc 2005). Slovensko vodstvo oziroma Operativna koordinacijska skupina (predvsem I. Bavčar in J. Janša) je vodila težka pogajanja za izpustitev

poveljnika in stotnika. Iz ujetništva sta bila izpuščena pozno popoldne. Toda JLA ni počivala. Tretji incident, ki ga je povzročila, je bilo streljanje na neoboroženega delavca elektro podjetja na Ptuju, ki je opravljal vzdrževalna dela na električnem omrežju. Kmalu pa je sledila še ena provokacija s strani JLA, ki pa se je končala tragično. Znova je 'počilo' v Mariboru, kjer je oklepni transporter (izdelan v domačem TAM-u) pred vojašnico vojvode Mišiča do smrti povozil Mariborčana Josefa Šimčika (Janša 2013).

Hrvaška javnost je medtem slovenske protiukrepe spremljala z neskritim navdušenjem, hkrati pa se je v veliki tajnosti pripravljala na prisego enot Zbora narodne garde 28. maja (op. a. prva generacija slovenskih vojakov je prisegla 2. junija 1991). V tem času bilo sodelovanje med Slovenijo in Hrvaško na obrambnem in policijskem področju zelo dobro. Prisega ZNG, ki so jo prenašali po hrvaški televiziji, je naredila močan vtis, kljub temu da so si s prikazovanjem enot in oborožitve metali pesek v oči. To razkazovanje hrvaške vojaške moči je vplivalo na delovanje JLA po slovenskih protiukrepih, saj se je nenadoma pojavil še en dejavnik (Janša 2013; Krajnc 2005). Odziv slovenskega vodstva na vse te dogodke je bil, da je oboroženi spopad v Sloveniji neizbežen, in sledilo je zavedanje, da ima Slovenija premalo bojnih sredstev (Janša 2013).

S temi dogodki se je pokazalo, da je JLA pripravljena na dejanske spopade, zaradi česar se je Slovenija pospešeno pripravljala na obrambo. Slovenija je računala še na veliko enotnost prebivalstva republike in njenega vodstva, na še boljšo organiziranost vseh obrambnih sestavin ter na dobre obveščevalne zveze in podatke. Tedaj so nosilci obrambnih priprav lahko zagotovili oborožitev za okoli štirideset tisoč mož, vendar je ta oborožitev bila vse prej kot pa primerna in zadostna (Janša 2013; Slapar 2004).

V pripravah na osamosvojitve so preučevali več možnosti, in sicer postopke v primeru dogovorjene razdružitve, intervencije z demonstracijo moči in postopke ob nasilni preprečitvi združevanja. V skladu s tem so bili predvideni tudi naslednji protiukrepi: mobilizacija enot in štabov TO, odpor z vsemi sredstvi, zavarovanje oblasti, objektov, prevzem nadzora državne meje, prevzem prebeglih iz JLA in prevzem enot JLA pod poveljstvo TO (Slapar 2004).

Oborožene sile, ki so bile oblikovane za obrambo samostojnosti Slovenije in so bile rezultat širokih vojaško-varnostnih priprav in reorganizacije TO, bi lahko konec maja 1991 primerjali s 378 četami ali 94 bataljoni ali 23 brigadami. V tem času je slovenska TO imela 11 milijonov kosov pehotnega streliva, 1024 kosov protiklepnega orožja, 1106 kosov protiraketnega orožja za enkratno uporabo, 203 kose orožja za podporo, 99 protiletalskih topov, 42

protiletalskih raket in 33.379 kg eksploziva. Drugače povedano, z ustrezno uporabo bi lahko onеспособili 184 tankov ali 368 oklepnih transporterjev (Slapar 2004, 12).

Oboroževanje v Sloveniji

Priprave so se začele še dodatno stopnjevati z bližanjem 'dneva D'. Takrat so priprave potekale v dveh smereh, in sicer za vojaško počastitev razglasitve samostojnosti in bojne priprave; ker pa je bila pričakovana še pošiljka novega orožja in streliva ter radijskih zvez (operacija Kanal – komunikacijska oprema in operacija Bor – orožje in strelivo, pošiljka prispe enaindvajsetega junija), so na novo oblikovali in usposabljali tudi enote. Načrtno so bile povečane tudi sile na 15.500 pripadnikov (za primerjavo: v času dogodkov v Pekrah je bojno pripravljeno zagotavljalo 1.200 teritorialcev) (Slapar 2004, 13).

Pošiljka orožja je zajemala:

- deset protiletalskih raket Strela 2M;
- pet tisoč avtomatskih pušk in pet milijonov streliva;
- tisoč protiolepnih sredstev;
- raketni lanserji fagot za srednje razdalje (Janša 2013).

Princip oboroženega odpora možnemu posredovanju JLA je bil dokončno dogovorjen 13. maja 1991 na sestanku predsedstva republike, ki je bil sklican zaradi zaostitve odnosov z JLA, saj se je Slovenija pripravljala na služenje vojaškega roka v TO.

Že novembra 1990 pa je bilo v Slovenijo uvoženih 600 avtomatskih pušk SAR-80 singapurskega porekla in 500 protiolepnih orožij za enkratno uporabo armbrust nemškega porekla. Decembra 1990 in kasneje še aprila 1991 je bilo še iz neznane smeri uvoženih še 5.000 avtomatskih pušk tipa kalašnikov. Od uvožene vojaške opreme so bile najpomembnejše radijske postaje RACAL britanske proizvodnje (Guštin 2011).

»Danes so dovoljene sanje, jutri je nov dan.«

25. junija 1991 zvečer je skupščina RS sprejela ustavni akt o samostojnosti Slovenije, že naslednji dan pa se je odvila slovesnost ob razglasitvi samostojnosti. Na proslavi so zamenjali staro slovensko zastavo z novo in posadili novo lipo. Že med samo proslavo pa je prišla informacija o namerah JLA, da v Sloveniji posreduje z vojaško silo, kar se je 27. junija tudi zgodilo (Krajnc 2007).

Medtem je Sabor nekaj ur pozneje prav tako razglasil samostojnost, a se na samo osamosvojitve ni dobro pripravil. F. Tuđman je bil mnenja, da bo z JLA lahko sklenil sporazum, s katerim bi Hrvaško osamosvojil brez vojaških spopadov, konfederacija je bila še vedno v igri. Kot je znano, se ni končalo tako, Tuđmanovo tajno dogovarjanje pa je bilo popolnoma brezpredmetno (Krajnc 2007).

Taktika obrambe Slovenije je temeljila na dokumentu iz aprila 1991, ki je kot eno izmed možnih variant razdružitve obravnaval tudi razdružitev z vojaško-obrambnega vidika. To je pomenilo blokado vseh enot in vojašnic JLA v Sloveniji, ustavitev prodorov JLA s hrvaške smeri in aktivni nastop tam, kjer so slovenske sile bile v prednosti (Krajnc 2007, 52–53).

Slovenska vojska (TO) in policija (milica) sta imeli takrat za obrambo države na voljo le lahko pehotno orožje, nekaj protiletalskih topov 20 mm in nekaj minometov 82 mm, nobenih tankov in letal. Boju z oklepniki so bili namenjeni ročni raketometi, obrambi pred nizko letečimi letali pa prenosne rakete strela. Toda JLA je iz izkušenj na Kosovu in na Hrvaškem napačno predvidevala moč in sposobnost ter ocenjevala položaj Slovenije, saj je menila, da je Slovenija premalo vojaško močna, da bi se lahko zoperstavila takšnemu nasprotniku; zaradi tega je bila tudi slabše logistično opremljena. Drugače povedano – močno je podcenila položaj (Krajnc 2007).

5.4 SLOVENSKO-HRVAŠKI ODNOSI IN NJUNO ZAVEZNIŠTVO V ČASU OSAMOSVAJANJA

Odnosi med severnima republikama SFRJ v času osamosvajanja so bili številni in večplastni. Prvi sestanki med slovenskim Demosom in Hrvaško demokratično skupnostjo (HDZ) so se odvili že pred aprilskimi večstrankarskimi volitvami leta 1990. Takrat je v obeh državah oziroma republikah zmagala opozicija, ki je obetala dobro sodelovanje tudi po volitvah, predvsem pa enoten nastop v odnosu do federalnih struktur. Kljub temu da sta obe republiki imeli enaka stališča v prizadevanjih za konfederalni status, je na podlagi memoarskih virov zaznati, da je bila Hrvaška veliko manj pripravljena. Takrat je v Sloveniji prevladovalo prepričanje, da je oblastna politika v Zagrebu zgolj prekopirala našo zakonodajo, dejansko pa na samostojnost še zdaleč ni bila pripravljena. Republikam sta tesnejše stike, stike na najvišji ravni, navezali v mesecih tik pred osamosvojitvijo. Do oblikovanja 'zavezništva' so ju pripeljale dejavnosti armadnega vrha v smeri unitarizacije in centralizacije oboroženih sil, ki so bile resno opozorilo Sloveniji in Hrvaški, da se mora vzpostaviti politično in obrambno sodelovanje (Pesek 2008, 43; Marković 2008).

Med Slovenijo in Hrvaško pa je bil tik pred osamosvojitvijo podpisan še Sporazum o prijateljstvu, sodelovanju in varnosti. Sodelovanje in priprave na osamosvojitve niso zajemale le obrambnega in vojaškega področja, vanje so bile vključene tudi civilne komponente, potekale pa so na operativni, informativni in obveščevalni ravni (Bavčar 2002).

Slovensko-hrvaški vojaški sporazum in skupni načrt obrambe Slovenije in Hrvaške

Posebej obetavno je bilo sodelovanje v notranjem in obrambnem resorju. Štirje ministri (I. Bavčar, J. Janša, J. Boljkovac in M. Špegelj) so na začetku leta 1991 (natančneje 20. januarja 1991) podpisali sporazum o obrambi v osmih točkah, ki pa nato v času agresije JLA nad Slovenijo ni bilo realizirano. Razlog za to je bilo nasprotovanje med hrvaškim ministrom M. Špegljem, ki je sodelovanje odločno zagovarjal, in predsednikom F. Tuđmanom, ki na Hrvaškem ni želel še več zapletov z JLA. Vendar pa pri tem velja opozoriti še na dejstvo, da se je F. Tuđman takrat skrivoma pogovarjal in pogajal s S. Miloševićem (Vojvodina). Ta vojaški sporazum je preprosto govoril o skupnem odporu Slovenije in Hrvaške v primeru agresije JLA nad eno izmed držav: Slovenijo ali Hrvaško. Sporazum je vseboval osem temeljnih ukrepov v primeru oboroženega spopada (Pesek 2008; Špegelj 2001; Špegelj 2002).

V skladu z njim naj bi republik:

- pozvali državljane obeh republik (starešine, civilne osebe v službi JLA in vojake), da zapustijo JLA;
- prekinili vsakršno oskrbo komandantov, štabov, enot in ustanov JLA;
- uporabili vsa zakonita sredstva s štabi, komandanti, enotami in ustanovami TO na čelu in organe za notranje zadeve ter pozvali državljane obeh republik zaščititi in obraniti demokratični proces in suverenost. Uporaba teh sil in sredstev je dogovorjena in usklajena in spodbuja medsebojno pomoč (Špegelj 2001, 148–149).

Po hrvaškem plebiscitu 19. maja 1991 se je minister general Špegelj odločil preoblikovati svoj načrt obrambe (glej Priloga D). Republiški (vojaški) vodstvi sta se dogovorili o skupnem načrtu, ki pa ga niso izpeljali zaradi nasprotovanja F. Tuđmana. S sodelovanjem pri obrambi bi pridobili na skupno obrambno stran veliko orožja (tako bi se uravnotežila številčna premoč orožja na strani JLA), vojašnice JLA pa bi bile popolnoma blokirane.

Ob napadu na Slovenijo se je hrvaška oblast branila vseh očitkov, da je Sloveniji obrnila hrbet. Menila je namreč, da v trenutnem položaju in ob pomanjkanju orožja in vojaške opreme ne bi bilo pametno, če bi se uprli JLA. Evropska skupnost se je šele tedaj resneje

lotila problema v SFRJ, v Sloveniji in na Hrvaškem. Rezultat se je izkazal v Brionski deklaraciji, ki je sedmega julija 1991 končala oborožen spopad v Sloveniji. To pa še zdaleč ni pomenilo miru. JLA je svoje brutalne aktivnosti preusmerila na hrvaško ozemlje (Krajnc 2007).

5.5 HRVAŠKA 1991 – ODZIVI NA DELOVANJE SRBSKE MANJŠINE IN PROVOKACIJE JLA: VZPOSTAVITEV LEGITIMNE OBOROŽENE SILE

Konec januarja 1991 se je predsedstvo SFRJ v navzočnosti hrvaške delegacije s Tuđmanom sporazumelo, kako bi lahko začasno zmanjšali napetosti in razorožili paravojaške enote. To pa si je vsaka stran razlagala na svoj način: hrvaška oblast je menila, da je treba razorožiti uporne Srbe, JLA in Srbi pa, da morajo Hrvati razorožiti novoustanovljene enote hrvaške policije. Še istega večera konec januarja je bil na televiziji prikazan tendenčno montiran film (po navodilih jugoslovanske tajne službe) z naslovom *Kaj je resnica o oboroževanju HDZ na Hrvaškem*, ki bi moral biti osnova za uvedbo izrednega stanja in prijetje nekaterih oseb, predvsem takratnega obrambnega ministra M. Špeglja, zaradi nelegalnega oboroževanja policije (Goldstein 2008). Namen tega propagandno vojaško-vojnškega filma je bil prikazati zaroto, ilegalni uvoz orožja in oboroževanja paravojaških formacij. Kot odziv na to dogajanje na Hrvaškem je prišlo do kriznih razmer tudi v Sloveniji (Krajnc 2007).

21. februarja 1991 je Sabor po vzoru Slovenije (Resolucija o sporazumni združitvi) izglasoval, da na ozemlju Hrvaške ni mogoče uporabiti nobenega zveznega zakona ali predpisa, če bi to škodovalo suverenosti Hrvaške. Takoj zatem je sledil srbski odgovor – združitev SAO Krajine od Hrvaške. Od tega dne dalje so se vrstili provokacije in incidenti, prišlo je tudi do prvih žrtev (Pakrac), nato so sledili še spopadi na Plitivicah, kjer se je nato vključila še JLA. SAO Krajine je sklep o priključitvi Srbiji sprejela aprila. Zaradi tega se je sestalo predsedstvo SFRJ, ki je zahtevalo brezpogojno prekinitev spopadov in JLA naročilo, naj na tem območju vzpostavi nadzor in spoštuje prekinitev spopadov. V Zagrebu so medtem potekali množični protesti pred vojaškim sodiščem, kjer je potekal montiran sodni proces proti ministru M. Špeglju (Goldstein 2008; Repe 2002; Krajnc 2007).

Marca 1991 je Štab Vrhovnega poveljstva oboroženih sil SFRJ od predsedstva SFRJ zahteval sprejem izrednega stanja po celotni Jugoslaviji ter dovoljenje za uporabo JLA. Ker pa ta predlog ni bil sprejet, se je JLA odločila uporabiti načrt o zaščiti srbskega naroda in pomoči za obrambo. V bistvu je JLA uporabila načrt napada Sutjeska-2, ki je temeljil na izkušnjah druge svetovne vojne, vendar je bil malce prilagojen trenutnim razmeram. Tako je bil strateški

načrt pripravljen dolgoročno in na tajni način v letih 1985 do 1989 in je bil javno odkrit šele leta 1993 s strani generala V. Kadijevića (Pirc 2005).

Jugoslavija je v takšnih okoliščinah po razpadu gospodarskega, pravnega in političnega sistema bila pred dokončnim razpadom državnih institucij, kar se je pokazalo 15. maja 1991, ko bi moral v sklopu redne menjave v vodstvu predsedstva SFRJ na to funkcijo stopiti hrvaški predstavnik S. Mesić, vendar je neodločen izid glasovanja to preprečil. Predsedstvo SFRJ je bilo ob Markovićevi vladi takrat še edino jugoslovansko telo, v katerem je še obstajala skupna jugoslovanska oblast, čeprav vedno bolj razcepljena in z vedno manjšo oblastjo. V tem času so najvišji oficirji JLA o svojih načrtih obveščali samo srbske in črnogorske predstavnike v predsedstvu in se posvetovali le z njimi (Goldstein 2008; Repe 2002).

Odziv hrvaških oblasti je bil referendum o samostojnosti, ki so ga izvedli 4 dni pozneje, v nedeljo, 19. maja. Številka izida je bila podobna rezultatu slovenskega referenduma, dokončno je bila zavrnjena možnost, da bi Hrvaška ostala v Jugoslaviji kot enotni zvezni državi (Goldstein 2008).

Napad na Slovenijo je v hrvaškem vodstvu povzročil velike dileme. Obrambni minister Špegelj je predlagal naj se Hrvaška pridruži obrambi Slovenije, in to z zasedanjem vojašnic JLA na svojem ozemlju ali pa vsaj z blokado tistih garnizij, iz katerih so se enotno odpravljale enote JLA v Slovenijo. Politično vodstvo s Tuđmanom na čelu tega ni sprejelo, saj naj bi to škodilo mednarodnemu položaju Hrvaške. Ob vsem tem pa se je porajala še bojazen, ali je hrvaška vojska res že dovolj sposobna za takšno akcijo. Ta napad je bil sprejet kot znamenje, da lahko tudi Hrvaški sledi podoben scenarij, zato so se tekom leta 1991 pospešeno pripravljali na oboroženi boj: oblikovale so se teritorialne vojaške enote in rezervne gibljive brigade, sprva sestavljene iz prostovoljcev. Te enote so bile povečini slabo opremljene, imele so lovsko orožje in nekaj kosov ostalega lahkega orožja, edino bojna morala je bila na visokem nivoju. Na stran hrvaške vojske je prestopilo tudi večje število oficirjev JLA hrvaške narodnosti in celo nekateri Srbi (Špegelj 2001; Krajnc 2007; Janša 2013; Goldstein 2008).

Avgusta 1991 so napadi v posameznih krajih Hrvaške prerasli v vojaški spopad. Spopadi so se začeli ob vzhodni meji, ob tem pa je javnost zaskrbljeno spremljala dnevne novice o padlih, uničenju premoženja, ropanju in preganjanju ljudi. JLA je napadala industrijske objekte, stanovanjske četrti in kulturne spomenike, prav tako je večkrat (podobno kot v Sloveniji) zlorabila znak Rdečega križa, napadla je celo bolnišnico. Kršila je vse Ženevske konvencije, katerih namen je varovanje žrtev oboroženih spopadov (Krajnc 2007).

September 1991 je minil v izredno zaostrenih družbenih razmerah, končno je posredovala tudi Evropska skupnost. Ustanovljen je bil glavni štab Hrvaške vojske (HV) s celotnim ustrojem in teritorialno razmeščenih krajevnih poveljstev. Nekaj tisoč članov Hrvaške stranke prava se je začelo julija in avgusta 1991 vključevati v vojne operacije, samoorganizirati v posebne enote, imenovane Hrvaške obrambne sile (HOS). To so bile prostovoljno oblikovane paravojaške sile, ki so se borile za samostojnost Hrvaške in so nastale kot odpor proti srbski manjšini in delovanju JLA. Nastale so v prvih fazah vojne in se nato do oktobra 1991 spojile z redno hrvaško vojsko. V tem času so iz Južnoafriške republike pripeljali 19 ton orožja, ki naj bi bilo namenjeno Sloveniji, vendar se je kasneje pokazalo, da je namenjeno Hrvaški – poslali so ga hrvaški izseljenci (Goldstein 2008, 291–292; Wikipedia 2014b; Krajnc 2007).

5.5.1 USTANOVITEV IN ORGANIZACIJA LEGITIMNE OBOROŽENE SILE

Policijske sile več kot očitno niso zadostovale, bile pa so tudi slabo oborožene. Zato je Hrvaška najprej ustanovila Narodno zaščito. Osnovo za njihovo oblikovanje so predstavljale enote civilne zaščite (op. a. Slovenija je že imela NZ). NZ je bila ustanovljena 7. aprila 1991 po vseh hrvaških mestih in vaseh, imele pa so naloge neoboroženega odpora proti nasprotniku, logistiko, z oboroževanjem pa so postale sposobne tudi bojno delovati. Njen osnovni cilj je bil ustvariti oborožene enote, ki bi lahko postale del oborožene sile, ko bi to zakonsko bilo možno. Te enote so imele tudi posebne uniforme in oznake, vključevale pa so prostovoljce med 18. in 35. letom starosti, organizirane pa so bile v klasične vojaške formacije (Tatalović 1997).

Tudi Hrvaška je spomladi 1991 prekinila s pošiljanjem spiskov rekrutov za popolnjevanje JLA. Takoj zatem, 12. aprila 1991, je bil osnovan Zbor narodne garde (ZNG) pod vodstvom Ministrstva za obrambo, javnosti pa je bil prvič predstavljen 28. maja 1991. Hrvaška narodna garda je bila ustanovljena kot odgovor na razorožitev TO na Hrvaškem, pa tudi zaradi nezmožnosti nove hrvaške vlade za zagotovitev ozemeljske celovitosti in delovanja države na svojem celotnem ozemlju (Ministarstvo obrane Republike Republike Hrvatske 2014). Poveljeval ji je minister za obrambo, general Špegelj, ki pa je v avgustu zaradi afere in ostalih nesoglasij odstopil, zamenjal ga je Anton Tus, ki je v septembru 1991 postal tudi general na novo osnovane hrvaške vojske. Na začetku vojne, konec julija 1991, je vojska štela 10.000 ljudi, pod poveljstvom notranjega ministrstva MUP pa je bilo vsega skupaj 40.000 ljudi. Specialne enote so šttele okrog 4.000 ljudi, Narodna zaščita pa kar 90.000 (Tatalović 1997).

ZNG je bil osnovan kot posebna sestava, namenjena za zaščito ustavnega reda, celovitosti in ozemelske integritete Republike Hrvaške, poveljevalo mu je Ministrstvo za obrambo Republike Hrvaške. Organiziran je bil v 4 brigade s po tremi do štirimi bataljoni, vsak bataljon pa je imel 4 do 5 čet po 80 ljudi (Marijan 2008; Tatalović 1997).

ZNG je predstavljal nekakšnega križanca med vojsko in policijo, saj po tedaj veljavnih zakonih ni bilo dovoljeno vzpostaviti ločene vojaške sile znotraj republik SFRJ. Edina rešitev je bila planirana in organizirana kot del policije pod pokroviteljstvom notranjega ministrstva. Konec julija in na začetku avgusta tega leta so tako bila ustanovljena poveljstva po vsej Hrvaški, od Slavonije do Dalmacije. V avgustu tega leta je bilo osnovano tudi poveljstvo Zagrebškega korpusa ZNG. Osnovani so bili tudi krizni štabi, ki so delovali na vseh ravneh upravne strukture, od občin do republike (Marijan 2008).

Podobno kot leto prej ustanovljena slovenska MSNZ, je tudi ZNG (op. a., vendar je ne gre povsem enačiti, saj so bile legitimnost, okoliščine in ustanovitev ter naloge drugačne; velja pa reči, da sta obe bili prehodni strukturi) bila močno prikrajšana s sodobno oborožitvijo, pomanjkanjem uniform, soočala se je s problemi usposabljanja in novačenja nabornikov ter s pomanjkanjem ustrezno usposobljenega in izobraženega kadra častnikov.

Skupaj s hrvaško policijo je odigrala pomembno vlogo v 'bitki za vojašnice', ki se je uradno začela 14. septembra 1991 in je trajala do 23. novembra 1991. Namen te bitke je bil blokirati in nevtralizirati vojašnice JLA (najprej pogajanji) in si pridobiti orožje in strelivo (glej tabelo 5.1), ki ji ga je takrat močno primanjkovalo. Hkrati s temi dejavnostmi je Hrvaška delala tudi korake naprej na političnem in pravnem področju osamosvajanja. Hrvaški policiji in ZNG je uspelo zajeti nekaj manjših vojašnic JLA, vključno z varaždinskim 32. korpusom, s tem pa so si pridobili ogromne količine orožja, kar se je izkazalo za ključno pri obrambi nasproti JLA (glej tabelo 5.1). Nekatero vojašnico JLA so se predale kar brez boja, drugod pa je bilo ogromno žrtev. V novembru 1991 sta JLA in Hrvaška dosegla sporazum o prenehanju blokade in odhodu JLA iz Hrvaške (Wikipedia 2014a; Marijan 2008; Tatalović 1997; Tus 1997).

Hrvaške sile, ki so poleti 1991 sprejele boj, so bile številčno majhne in kar slabo oborožene in opremljene. Niso bile niti vojaško organizirane v enoten sistem vodenja in poveljevanja iz več razlogov, kljub temu da je bilo 30. julija 1991 oblikovano Poveljstvo Zbora narodne garde. Po pridobitvi večjih količin orožja in opreme iz vojašnic JLA v drugi polovici septembra 1991 je bila ustanovljena hrvaška vojska (Hrvatska vojska, tudi HV), v kateri je ZNG predstavljal

profesionalno sestavo oboroženih sil. Obrambne in vojaške naloge se začnejo celovito in sistematično izpolnjevati šele potem, ko se v septembru 1991 na temelju novega Zakona o obrambi, oborožene sile reorganizirajo v HV. Ob vzpostavitvi Generalštaba konec septembra 1991, se začne mobilizacija rezervnih vojakov in organizacija enot, poveljstev ter načrta uporaba sil. Del oboroženih sil pa je predstavljalo domobranstvo. ZNG in TO sta postala stalni sestavi v HV (Pirc 2005; Marijan 2008).

Tabela 5.1: Oborožitev, tehnika in strelivo osvojeni iz skladišč in vojašnic JLA na Hrvaškem v obdobju od septembra do decembra 1991.

VRSTE OROŽJA IN TEHNIKE	KOLIČINA
Sodobno pehotno orožje	200.000
Orožje kalibra 60 do 82 mm	okrog 450
Orožje kalibra 100 do 203 mm	okrog 180
Sodobni protitankovski raketni sestavi na oklepnih transporterjih	okrog 280
Protitankovski raketni sestavi (nosljivi)	okrog 500
Protiletalski raketni sestavi na oklepnih transporterjih	okrog 20
Protiletalski raketni sestavi S-2M (ročni)	okrog 380
Protiletalski večcevni topovi 20 mm	okrog 110
Tanki T-55, T-55a in M-84	okrog 240
Oklepni transporterji na kolesih in gosenicah za prevoz desantov, izvidništvo in sanitetne potrebe	okrog 320
Strelivo (vsi kalibri)	okrog 500.000 ton
Eksplozivi (vseh vrst)	okrog 1.700 ton
Transportna vozila	več kot 2.000
Radijske zveze	okrog 800
Radarji	okrog 30
Protitankovske mine	okrog 500 ton
Protipehotne mine	okrog 2.000

Vir: Špegelj (2001, 290).

S tem orožjem in z nekaj orožja, ki ga je nabavilo Ministrstvo za obrambo Republike Hrvaške, se je Hrvaška pripravljala na boj za samostojnost nasproti vedno bolj srbski JLA. Trgovanje z orožjem je bilo prekinjeno zaradi zahtev predsedstva in srbskih oblasti; hrvaško vodstvo (F. Tuđman) je v tistem času hotelo poiskati drugo rešitev – konfederalno (Špegelj 2001).

5.7.1 HRVAŠKA VOJSKA: TEMELJNI NOSILEC VOJAŠKO-VARNOSTNIH PRIPRAV

HV se je v začetnem obdobju in v prvem letu vojne, 1991, oboroževala predvsem z vojnim plenom in s pomočjo domače proizvodnje orožja, ki je bila v veliki meri improvizirana, vendar pa je imela dobro osnovo v velikih industrijskih in znanstvenih potencialih in visoki usposobljenosti kadrov za razvoj orožja. V tem obdobju je Hrvaška proizvajala lahko pehotno orožje (od strojnic, različnih vrst pušk, eksplozivna sredstva, mine, ročne bombe, tromblone) in lahko topniško oborožitev (netrzajni topovi). Proizvedli so tudi kar nekaj oklepnih transporterjev (ki so bili več ali manj improvizirani), prilagodili pa so tudi lahka letala in gliserje za bojevanje na morju. Hrvaško strojništvo in elektronska ter kemijska industrija so že takrat bile dobro razvite in pripravljene proizvesti številna sredstva za vojskovanje. Del sredstev in opreme je bil nabavljen tudi v tujini, čeprav je bil močno omejen. Po letu 1991 je bilo zaseženega orožja vedno manj, rasle pa so nabave na domačem in tujem trgu (Tus 1999).

Položaj na bojišču se je začel popravljati po oblikovanju koalicijske vlade septembra 1991, ko je ustanovljen Glavni štab HV in šest operativnih con. Po oblikovanju generalštaba se HV organizira v vseh vojaških segmentih: oktobra 1991 so bila oblikovana vojaško-teritorialna in bojna poveljstva (t. i. operativna območja) s sedeži v Osijeku, Bjelovarju, Zagrebu, Karlovcu, Reki in Splitu. Osnovne taktične enote so bile profesionalne in rezervne pehotne brigade, oblikovane pa so bile tudi inženirske, raketne in topniške enote. Na začetku oktobra je bil dokončan razvoj štiriindvajsetih brigad, ki je konec leta narasel na triinšestdeset (Pirc 2005). Vsaka brigada je imela do 3.000 mož, tem silam pa je treba dodati še 30.000 policistov.

30. septembra je predsednik Tuđman izdal tudi odlok o ustanovitvi Poveljstev operativnih con (OZ) v Osijeku, Bjelovarju, Zagrebu, Karlovcu, Rijeki in Splitu, ki je bila popolnoma izvedena šele v februarju 1992, ko so dodali še sektor Dubrovnik in Zadar. Z ustanovitvijo operativnih con in sektorjev so se manjši vojaški sestavi začeli intenzivneje in uspešneje povezovati, izboljšano in lažje pa sta bila poveljevanje in nadzor tako na nacionalni kot na

lokalni ravni. Tedaj je od lokalne obrambe ljudskega odpora prešlo na obrambo širših con in v različnih smereh.

Hrvaška vojska je vse bolj naraščala s potekom vojne, opremljala se je z materialom in se krepila. Od deset tisoč pripadnikov ZNG junija 1991 je ob podpisu Sarajevskega premirja drugega januarja 1992 štela že blizu 200.000 mož. Od tedaj dalje se je začela HV reorganizirati, dodatno opremljati ter številčno zmanjševati. H krepitvi vojaške vojske je pripomogel tudi poziv častnikom in vojakom v JLA, objavljen v septembru 1991, da se pridružijo HV.

6 SKLEP

Na osamosvojitve Slovenije in Hrvaške je vplivalo (glej primerjalno tabelo 6.1) spremenjeno varnostno okolje v svetu po padcu železne zavesne in boj proti komunizmu ter boj za človekove pravice. Prav tako je na osamosvojitve vplivalo nenehno spogledovanje najbolj razvitih zahodnih držav SFRJ – Slovenije in Hrvaške – z zahodnim demokratičnim svetom in željo po vstopu v Evropo in ekonomsko blaginjo. Druga plat zgodbe pa je, da so bile notranje razmere v Jugoslaviji katastrofalne na vseh področjih družbenega življenja, gospodarstvo pa je bilo obubožano. Poleg tega je velik problem na Hrvaškem predstavljala srbska manjšina pod vplivom 'velikosrbstva', ki so ga tolmačili na radikalen način, potem je bila pa tukaj še JLA, ki je predstavlja predsedstvo SFRJ. V eni državi so tako bili kar štiri različni akterji, vsak s svojimi cilji in s svojo ideologijo (če zanemarimo Kosovo, Albanijo in Bosno in Hercegovino), pri vsem tem pa je vojsko države, ki je bila že preveč spolitizirana in je tudi ogromno stala, sestavljalo preveč različnih narodov. To pa je vsekakor recept za propad.

Ko je postalo očitno, da se bosta zahodni republiki odcepili in postali samostojni državi ter da je oboroženi spopad neizbežen, so začele v obeh državah teči priprave na osamosvojitve. Te priprave so v obeh državah tekale v dveh smereh. Zajemale so institucionalno preoblikovanje državnih organov, preoblikovanje zakonov (glej Prilogo A), plebiscit, sprejetje ustav in v drugi smer oblikovanje lastnih oboroženih sil ter njihovo oboroževanje za zaščito državnosti pred morebitno agresijo. Vsi udeleženi so se zavedali tudi, da je doktrina vseljudske obrambe (čeprav jo je Hrvaška na začetku spopadov vseeno uporabila zaradi skromnih vojaških zmožnosti) že zdaleč preteklost in da v primeru notranje državljanske vojne ne pride v poštev, saj bi bilo na vseh straneh ogromno žrtev. Tako so na obeh straneh analizirali in ocenili

položaj držav, izdelali varnostno-politične ocene ter na podlagi tega pripravili ustrezno doktrino in vojaško-varnostne načrte za morebitno obrambo pred agresorjem.

Ko je postalo jasno, da JLA ne bo izpustila Slovenije in Hrvaške in da S. Milošević ne bo izpustil Hrvaške oziroma vsaj tistega dela, kjer je srbska manjšina, je oboroženi spopad postal neizbežen. Kriza se je poglobila leta 1991, ko so morali na obeh straneh zaščititi nastajajoči državi. Začele so se ožje vojaško-varnostne priprave, ki so zajemale organiziranje lastne vojske (glej Prilogo B) in usposabljanje kadra. Začelo se je tudi (tajno) oboroževanje z orožjem, strelivom in vojaško opremo (glej prilogo B). Pri tem so se odlično izkazale policija in varnostno-obveščevalne službe ter pri nas projekt MSNZ. Na Hrvaškem je prišlo do ustanovitve ZNG, ki je bil ustanovljen sicer po vzgledu MSNZ, vendar je imel drugačne cilje. ZNG je bil izjemno slabo opremljen in ni imel niti uniform. Ko je konec maja 1991 javno zaprisegel, je bila celotna ceremonija in prikaz tiste nekaj oborožitve, ki so jo imeli, ena velika farsa.

Tabela 6.1: Dejavniki, ki so vplivali na vojaško-varnostne priprave in ključni nosilci priprav v Sloveniji in na Hrvaškem

	Slovenija	Hrvaška
Notranji dejavniki	Homogenost prebivalstva, močna narodna zavest, dobro delo (kontra)obveščevalnih služb, hitro preoblikovanje TO v legitimno oboroženo silo, močni pritiski JLA, številni incidenti, Demos.	Heterogenost prebivalstva (veliko Srbov), JLA podpihuje Srbe in na ta način skuša uničiti Hrvaško, konflikt med Srbijo in Hrvaško, večja količina odvzetega orožja iz skladišč TO; predsednik Tuđman, HDZ.
Zunanji dejavniki	Spremenjene varnostne okoliščine in politične razmere v Evropi; začetno nasprotovanje mednarodne skupnosti in njena pasivnost do dogajanja.	
Nosilci priprav	Delovni ljudje, občani, vsa podjetja, zavodi, krajevne skupnosti, občine s svojimi organi in republika s svojimi organi, Svet za obrambo pri predsedstvu RS, Republiška koordinacijska skupina.	Civilna obramba (pravne osebe, podjetja) in narodna zaščita (ljudstvo, delovni ljudje), mesto Zagreb, krajevne skupnosti, občine in republika s svojimi organi.

Izvajalci priprav	MSNZ, TO, milica, učna centra Ig in Pekre: prve generacije slovenskih vojakov, Narodna zaščita, Civilna zaščita.	Milica, Narodna zaščita, Civilna zaščita, vojnoperativni oddelek ZNG.
Ukrepi pripravljenosti	Usposabljanje in izobraževanje častnikov in kasneje še prvih slovenskih nabornikov ter številne vaje TO, oblikovanje lastnih oboroženih sil TO za zaščito osamosvajanja; Operativni načrt zavarovanja ukrepov osamosvajanja; povečevanje sil za varovanje državne meje; oblikovanje načrta obrambe in mobilizacija pripadnikov.	Ustanovitev ZNG na podlagi Zakona o notranjih zadevah, in njeno usposabljanje ter popolnjevanje, ustanovitev in organiziranje NZ, pridobivanje orožja, načrti pripravljenosti in obrambe ter blokade vojašnic za pridobitev orožja, mobilizacija rezervne sestave pripadnikov MUP in ZNG.

Med tem časom sta na demokratične spremembe odgovarjala JLA in Predsedstvo SFRJ (Srbija). Temeljni odzivi slovenskega in hrvaškega vodstva na provokacije JLA ter zahteve Predsedstva so predstavljeni v primerjalni tabeli 6.2.

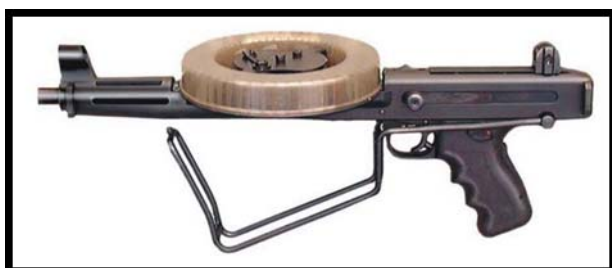
Tabela 6.2: Temeljni odzivi vojaško-varnostne narave slovenskih in hrvaških oblasti na osamosvojitve

	Slovenija	Hrvaška
Odpor proti razorožitvi TO	Da.	Ne oz. delno (odpor se kasneje izkaže v bitki za vojašnice)
Nastanek prehodne strukture v razvoju oboroženih sil	Da, MSNZ v maju 1990 (odziv na razorožitev).	Da, ZNG v maju 1991 (odziv na razorožitev).
Reorganizacija TO	Sprejetje ustavnih amandmajev reorganizacija jeseni 1990 (preide pod slovensko oblast) in spomladi 1991(preoblikovanje).	Sprejetje ustavnih amandmajev in reorganizacija spomladi (ZNG) in jeseni 1991 pred nastankom HV (operativne cone).

Urjenje oboroženih sil	Da, vaji Kobra in Premik-91.	Da, učni centri za usposabljanje.
Načrti obrambe	15. maj 1991 sprejete smernice za obrambo Slovenije.	Načrti ministra Špeglja (neuradni).
Prenehanje pošiljanja spiskov rekrutov JLA	Da, ostale dejavnosti staršev slovenskih vojakov v JLA.	Da, maj 1991.
Blokade vojašnic	Da, kot del psiholoških pritiskov JLA v času voj.-var. priprav.	Da, vendar se razvijejo v obsežne oborožene spopade.

Kot odziv na pomanjkanje orožja in vojaške opreme ter grožnje JLA z oboroženo akcijo sta se državi začeli oboroževati v tujini; zaradi nadzora JLA in federalne oblasti pa tudi proizvajati svoje orožje in opremo. Ker sta bili obe državi slabo oboroženi in je orožje in vojaško opremo zasegla JLA, so grožnje JLA z oboroženo akcijo vplivale tudi na nabavo le-tega v tujini in vojaško oziroma obrambno industrijo (glej prilogo B). Gorenje je v sodelovanju s puškarno Kranj razvilo brzostrelko MGV 176, aktivno pa so oblikovali tudi nove uniforme in simbole za TO (Kroj, Vič). Kot sem že zapisala, je tudi Hrvaška začela intenzivneje izdelovati svoje orožje, ki pa je bilo primerno omejenim finančnim zmožnostim, bila pa je tudi pod velikim nadzorom SFRJ in JLA, kar je bila posledica razorožitve. Vse to pa so spremenili pomanjkanje orožja, embargo OZN in spremljanje dogajanja na črnem trgu ter grožnje z agresijo in spopadi s Srbi. Izdelovala je predvsem strojnice druge generacije. Z izdelovanjem lastnega orožja so prenehali konec vojne (Ogorec 2007; Završnik 2012).

Slika 6.1: MGV 176.

Vir: Ogorec (2007).

Slika 6.2: Pleter.

Vir: Ogorec (2007).

Malokalibrska brzostrelka MGV 176 je bila narejena po ameriškem vzoru za potrebe slovenske specialne policije (brigada MORiS) in je bila namenjena za boj na krajših razdaljah.

MGV 176 je nabavilo tudi hrvaško notranje ministrstvo neposredno pred vojno za potrebe policije. Ker pa ni bil namenjen takšnemu bojevanju in asimetričnemu vojskovanju, so jo kaj kmalu zamenjali (Ogorec 2007). Brzostrelka Pleter je bila ena izmed prvih kvalitetnejših proizvodov hrvaške vojaške industrije (prva je bila Zagi in je imela veliko pomanjkljivosti), bila je enostavna za rokovanje, imela je nekaj tehničnih izboljšav, vendar je bila natančnost na večje razdalje zelo slaba, bila pa je idealna za bližinski boj (Ogorec 2007).

Sklenem lahko, da se je organizacija vojaško-varnostnih priprav v procesu osamosvajanja prilagajala takratnim razmeram, potrebam in (z)možnostim. Vse organizacijske priprave na odpor, usklajeno in enotno sodelovanje vseh subjektov odločanja na državni ravni je pripomoglo, da se je vojna v Sloveniji končala, še preden se je sploh dobro začela. Pri načrtovanju obrambnih priprav so bile zelo pomembne vloge Republiške koordinacijske skupine in pokrajinskih koordinacijskih skupin, ki so uspešno usklajevale vse aktivnosti TO, policije in civilne obrambe. Hrvaška ni imela tako dobro povezanega kadra, deloval je Operativni oddelek ZNG. V Sloveniji in delno tudi na Hrvaškem je večina delovanj sprva usmerjena v normalizacijo razmer v TO, sprejemanje ustreznih zakonskih dopolnil in zakonov za oblikovanje lastne države (glej tabelo 1) in kasneje še lastne oborožene sile za zaščito samostojnosti in v doseganje višje bojne pripravljenosti TO. Hrvaška je svoje sile oblikovala skozi preoblikovanje policije (ZNG), Slovenija pa z ustanovitvijo prav tako prehodne strukture (MSNZ) in kasneje z reorganizacijo TO (glej Priloga B). Hkrati pa so se sorazmerno z grožnjami JLA izvajali tudi številni ukrepi in usposabljanja iz področja bojnih aktivnosti (glej tabelo 6.2).

Na vprašanje, zakaj je Sloveniji uspelo tako hitro in učinkovito izvesti osamosvojitve v primerjavi s Hrvaško, je potreben kompleksen odgovor. Vsekakor ne gre mimo političnih razlogov, plebiscita, nacionalne homogenosti (Hrvaška je bila namreč bolj nacionalno heterogena, zato je bila dolgotrajna vojna skoraj neizbežna) in ekonomske razvitosti. V primerjavi s Hrvaško se je Slovenija na osamosvojitve pripravljala totalno, hrvaško vodstvo pa je medlo opazovalo dejavnosti srbske manjšine. Problem s SFRJ pa je hotelo rešiti resda po mirni poti, vendar s tajnim dogovarjanjem F. Tuđmana in S. Miloševića, ki pa na koncu ni imelo pomena. Pod pritiskom Beograda se je Hrvaška za nekaj časa nehala oboroževati, saj je želela miren razplet dogodkov, do zadnjega trenutka je želela konfederalno ureditev. Ali pa je bila to samo želja F. Tuđmana, medtem ko so v slovenskem primeru dolgo razmišljali o tem in jo upoštevali kot eno izmed opcij mirne razdružitve. Prav tako kot Slovenija, ki pa se je zavedala, da za obstoj države potrebuje oboroženo silo in da se je glede na situacijo treba čim

bolje pripraviti – totalno pripraviti. Tudi povezanost političnega vodstva in koordinacija odpora je bila kljub nasprotovanjem nekaterih posameznih politikov bistveno bolj usklajena in povezana. Slovenija se je pripravljala na vojno, kakršna bi lahko bila, pri tem pa je uporabila vse segmente obrambno-varnostnega sistema in propagande (Janša 2006).

Naslednje vprašanje, ki se mi poraja, je, ali bi se hrvaška oblast z bolj preudarno politiko lahko izognila uporabi Srbov in kasneje tudi dolgotrajni vojni. Najverjetneje ne, saj nekateri viri kažejo na to, da je Miloševićeva agresivna politika nameravala očitno podrediti in vojaško pokoriti Hrvaško s pomočjo JLA ali vsaj odvzeti življenjsko pomembna ozemlja. Srbska manjšina na Hrvaškem je tako bila na nek način izkoriščena. Pomemben del srbske politike je bila namreč manipulacija s Srbi na Hrvaškem in spodbujanje njihovega oboroženega odpora. Dejstvo je, da bi Hrvaška morala biti v politiki do srbske manjšine veliko bolj preudarna in pri političnih ukrepih veliko bolj pazljiva, saj je le-ta bila izjemno močna (kar 11 občin na Hrvaškem je bilo večinsko srbskih). Morda bi z drugačno politiko na srbsko stran prestopilo veliko manj Srbov in grozote vojne na Hrvaškem bi bile vsaj malce manjše.

Kar se pa tiče zastavljene hipoteze o sodelovanju med državama, lahko zaključim, da je le-to bilo dobro, vendar je bilo v kritičnem trenutku prekinjeno. Sodelovanje se je izražalo tako na političnem kot v vojaškem področju, v izmenjavi informacij o skupnem nasprotniku, nakupovanju orožja (Madžarska). V vsem tem času pa je Slovenija služila kot vzgled Hrvaški tako pri vzpostavljanju ustreznih demokratičnih državnih aparatov kot tudi pri organizaciji in vzpostavljanju legitimne oborožene sile za obrambo samostojnosti.

Tabela 6.3: Ključni dogodki vojaško-varnostne narave v Sloveniji in na Hrvaškem v letih 1990 in 1991

	Slovenija	Hrvaška
1990	Oblikovanje temeljev demokratične države, volitve, odvzem orožja TO; (nekje 70 %), tajno oblikovanje MSNZ, vojaško-obrambno sodelovanje s Hrvaško; zasedba RŠTO (JLA prvič nastopi z orožjem proti novi 'slovenski vojski'), popolno pretrganje vez z JLA.	Oblikovanje temeljev demokratične države, volitve, odvzem orožja TO (JLA bila uspešnejša); oblikovanje posebnih specialnih enot policije (delujejo kot specialne sile) konec leta varnostna ocena in oblikovanje prvega načrta obrambe (minister Špegelj).
1991	Številni incidenti in provokacije JLA ter odlično delo slovenskih obveščevalnih služb; sprejetje Zakona o obrambi in zaščiti; reorganizacija TO in razdelitev Slovenije na pokrajine in območja (ukinjeni so OŠTO, uvedeni območni štabi); prenehanje pošiljanja in vračanje slovenskih vojakov iz JLA; v maju 1991 usposabljanje prvih vojaških obveznikov; prisega prve generacije slovenskih vojakov.	Stopnjevanje napetosti med srbsko manjšino in Hrvati, na stran srbske manjšine se odkrito postavi JLA; oblikovanje drugega načrta obrambe Hrvaške skupaj s Slovenijo (Špegelj), kasneje še tretjega na podlagi izkušenj v Sloveniji; spomladi prenehanje pošiljanja nabornikov v JLA; Zbor narodne garde in Narodna zaščita; prisega ZNG; vračanje hrvaških vojakov iz Slovenije, del jih vstopi v ZNG; bitka za vojašnice; vzpostavitev legitimnosti in organizacija oboroženih sil (v septembru).
Vojaško-obrambni sporazum o sodelovanju Hrvaške in Slovenije; 25. junij 1991: razglasitev suverenosti, medsebojno priznanje ter Sporazum o prijateljstvu in sodelovanju.		

7 LITERATURA

1. Alvir, Marija. 2009. Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar domovinskog rata u suradnji s Hrvatskim vojnikom objavljuje autentične dokumente vezane uz domovinski rat. *Hrvatski vojnik* 6 (224). Dostopno prek: <http://www.hrvatski-vojnik.hr/hrvatski-vojnik/2242009/domrat.asp> (15. september 2014).
2. Bavčar, Igor. 2002. Slovenska policija in osamosvojitve. V *Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize: zbornik: simpozij, Brežice, 21. in 22. junij 2001*, ur. Janez Pezelj, 153–158. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
3. Bernik, Valerija B. 2006. *Slovenska vojaška zgodovina: skripta za šolo za častnike*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.
4. Čuček, Filip. 2010. Oblikovanje modre mreže. V *Prikrita modra mreža: Organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990*, 131–224. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
5. --- 2011. Slovenska milica v procesu osamosvajanja 1989-1991. V *Osamosvojitve 1991: država in demokracija na Slovenskem v zgodovinskih razsežnostih*, ur. Mitja Ferenc, Jurij Hadalin in Blaž Babič, 265–277. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
6. Domovinski rat On Line. 2014. *Raspored snaga – Vojska SRJ*. Dostopno prek: <http://www.domovinskirat.eu/index.php/agresor/2012-12-30-19-09-57/raspored-snaga-vojske-srj/551-raspored-snaga-vojska-qsrjq-srj> (5. julij 2014).
7. Goldstein, Ivo, Peter Štih in Peter Vodopivec, ur. 2008. *Hrvaška zgodovina*. Ljubljana: Društvo slovenska matica.
8. Gumzej, Jakov. 1997. *Od Balvana do Daytonu*. Zagreb: 'Mato Lovrak'.
9. Guštin, Damijan. 2002. Vojaškopolično dogajanje v jugoslovanski krizi in osamosvojitvi Slovenije. V *Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize: zbornik: simpozij: Brežice, 21. in 22. junij 2001*, ur. Janez Pezelj, 191–213. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
10. --- 2011. Oborožene sile Republike Slovenije v prelomnem trenutku: nacionalna obramba – dosežek samostojne slovenske države? V *Osamosvojitve 1991: država in demokracija na Slovenskem v zgodovinskih razsežnostih*, ur. Mitja Ferenc, Jurij Hadalin in Blaž Babič, 253–264. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

11. Hribernik, Miro. 2008. Vojna na Hrvaškem 1991–1995. V *Slovensko-hrvaški odnosi skozi zgodovino*, ur. dr. Darko Friš, 44–45. Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut pri zgodovinskem društvu dr. F. K. v Mariboru.
12. --- 2012. Jugoslovanska ljudska armada na predvečer osamosvojitve Slovenije. *Studia Historica Slovenica* 12 (2–3): 429–445.
13. Hrvatska enciklopedija. 2014a. *Hrvatska vojska*. Dostopno prek: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66997> (12. september 2014).
14. --- 2014b. *Domovinski rat*. Dostopno prek: <http://www.enciklopedija.hr//natuknica.aspx?ID=15884> (12. september 2014).
15. Hrvatski memorijalno dokumentacijski centar domovinskog rata. 2006. *Kratak prikaz procesa osamostaljenja te okupacije i oslobađanja Republike Hrvatske u Domovinskom ratu*. Dostopno prek: http://www.centardomovinskograta.hr/pdf3/MVP_Domovinski_rat_2.pdf (5. julij 2014).
16. Janša, Janez. 2002. Vojaške priprave na slovensko osamosvojitve. V *Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize: : zbornik: simpozij, Brežice, 21. in 22. junij 2001*, ur. Janez Pezelj, 145–151. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
17. --- 2013. *Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988-1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
18. Jelušič, Ljubica. 2002. Jugoslovanska ljudska armada leta 1991 v Sloveniji – začetek konca ene največjih evropskih vojsko po koncu hladne vojne. V *Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize: : zbornik: simpozij, Brežice, 21. in 22. junij 2001*, ur. Janez Pezelj, 215–231. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
19. Kladnik, Tomaž, ur. 2011. *Vojaška obramba Slovenije 1990-1991*. Ljubljana: Defensor.
20. Krajnc, Viktor. 2005. Organizacija in značilnosti vodenja in poveljevanja v osamosvajanju Slovenije. *Vojaška zgodovina* 9 1/05 (9): 48–77.
21. --- 2007. *Naše korenine: leto 1991 – čas osamosvajanja, groženj in vojne*. Ljubljana: Defensor.
22. Marijan, Davor. 2005. Agression of The Yugoslav Peoples Army on the Republic of Croatia 1990-1992. *Review of croatian history* 1 (1): 295–317.
23. --- 2008. Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj. *Časopis za suvremeno povijest* 40 (1) : 47-64.
24. Marković, Zvezdan. 2008. Slovensko-hrvaški obrambni sporazum in njuno zavezništvo v obdobju osamosvajanja leta 1991. V *Slovensko-hrvaški odnosi skozi*

- zgodovino*, ur. Darko Friš, 41–42. Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut pri zgodovinskem društvu dr. F. K. v Mariboru.
25. Mežner, Mitja. 2009. *Manevrska struktura narodne zaščite*. Zaključna naloga. Dostopno prek: <http://dk.mors.si/Dokument.php?id=546> (10. januar 2014).
 26. Mikulič, Albin. 2005. *Uporniki z razlogom: Manevrska struktura narodne zaščite*. Ljubljana: MORS, SV, PDRIU – Vojaški muzej.
 27. Ministarstvo obrane republike Hrvatske. 2014. *Povjesnica*. Dostopno prek: <http://www.morh.hr/hr/dan-os-rh-i-dan-hkov-a-2014/povijenica.html> (10. september 2014).
 28. Nazor, Ante. 2011. *Velikosrbska agresija na Hrvatsku 1990-ih (Republika Hrvatska i Domovinski rat: pregled političkih in vojnih događaja 1990., 1991. – 1995./1998)*. Dostopno prek: http://issuu.com/nikolaperic/docs/velikosrpska_agresija_hr (5. september 2014).
 29. Ogorec, Marinko. 2007. Kratke strojnice domovinskog rata. *Hrvatski vojnik* 2 (123). Dostopno prek: <http://www.hrvatski-vojniki.hr/hrvatski-vojniki/1232007/strojnice.asp> (21. avgust 2014).
 30. Pesek, Rosvita. 2007. *Osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana: Nova revija.
 31. --- 2008. 'Oni niso enotni in takšni bodo večno ostali.' Slovensko-hrvaški odnosi v času osamosvajanja. V *Slovensko-hrvaški odnosi skozi zgodovino*, ur. Darko Friš, 43. Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut pri zgodovinskem društvu dr. F. K. v Mariboru.
 32. Pirc, Klemen. 2005. *Analiza vojne na Hrvaškem 1991–1995*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
 33. Prunk, Janko. 2008. *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba grad.
 34. Repe, Božo. 2002. Jugoslovanske notranje politične razmere in slovenska osamosvojitve. V *Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize: zbornik: simpozij Brežice, 21. in 22. junij 2001*, ur. Janez Pezelj, 23–32. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije: Zveza zgodovinskih društev Slovenije
 35. --- 2005. Vzrok za spopad med JLA in Slovenci. *Vojaška zgodovina* 6 1/05 (9): 4–18.
 36. Rudolf, Davorin. 1999. *Rat koji nismo htjeli: Hrvatska 1991*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
 37. Slapar, Janez. 2004. Priprave Teritorialne obrambe od oktobra 1990 do napada. *Vojaška zgodovina* 5 2/04 (8): 5–14.
 38. *Strategija oboroženega boja*. 1985. Beograd: Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo.

39. Stušek, Janko S., Janez Koselj in Ludvik Zvonar. 2011. Problemi oddaje orožja teritorialne obrambe in posledice za njeno oborožitev od maja do oktobra 1990. V *20. obletnica Manevrske strukture narodne zaščite*, ur. Anton Povzek in Borut Likar, 103–121. Slovenija: Zveza policijskih veteranskih društev Sever.
40. Svete, Uroš. 2010. Manevrska struktura Narodne zaščite v povezavi slovenskih (samoobrambnih) prizadevanj v letu 1990. V *Prikrita modra mreža: organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990*, 111–130. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
41. Špegelj, Martin. 2001. *Sjećanja vojnika*. Zagreb: Znanje.
42. --- 2002. Slovensko-hrvatske veze u vrijeme osamostaljivanja. V *Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize: zbornik: simpozij, Brežice, 21. in 22. junij 2001*, ur. Janez Pezelj, 269–274. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
43. Šuklje, Borut. 2002. Leto 1990 in slovenska osamosvojitve. V *Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize: zbornik: simpozij, Brežice, 21. in 22. junij 2001*, ur. Janez Pezelj, 139–144. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
44. Tus, Anton. 1999. Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja. V *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991–1995*, ur. Blanka Magaš in Ivo Žanić, 67–91.
45. Valič Zver, Andreja. 2012. Demos kot ključni akter oblikovanja demokratične slovenske države. *Studia Historica Slovenica* 12 (2–3): 277–292.
46. *Vojna enciklopedija – 4. zvezek*. 1972. Beograd: Izdanje Redakcija vojne enciklopedije.
47. *Vojna enciklopedija – 9. zvezek*. 1972. Beograd: Izdanje Redakcija vojne enciklopedije.
48. Vršec, Milan. 1988. *Sodobna varnost in družbena samozaščita v SFRJ*. Ljubljana: Delavska enotnost.
49. Wikipedia. 2014a. *Croatian national guard*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Croatian_National_Guard (3. julij 2014).
50. --- 2014b. *Croatian War of Independence*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Croatian_War_of_Independence (3. julij 2014).
51. Završnik, Nina. 2012. *Obrambna industrija v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

PRILOGE

PRILOGA A: Primerjalna tabela – zakonske (pre)ureditve za priprave na osamosvojitve

	Slovenija	Hrvaška
Zakonska podlaga za osamosvojitve	Ustava SFRJ iz leta 1974, ki vsem narodom Jugoslavije daje pravico do samoodločbe.	Ustava SFRJ iz leta 1974, ki vsem narodom Jugoslavije daje pravico do samoodločbe.
Demokratske volitve	8., 12. in 22. april 1990, zmaga Demos.	22. in 23. april (prvi krog), 6. in 7. maj 1990, zmaga HDZ.
Temeljni zakoni za (pre)oblikovanje lastnih oboroženih sil TO in milice	28. september 1990: skupščina RS sprejme ustavne amandmaje, s katerimi je poveljevanje TO podredila predsedstvu RS; 29. marec 1991: Zakon o obrambi in zaščiti 18. april 1991: Zakon o vojaški obveznosti.	17. april 1991: <i>Zakon o izmjeni i dopuni Zakona o untranjim poslovima</i> (ustanovitev ZNG); 20. april 1991: preustroj policijskih sil MUP v posebne operativne obrambne enote ZNG; 26. junij 1991: nov Zakon o obrambi in preoblikovanje ZNG v HV 21. september 1991: ustanovitev GS OS; 8. oktober 1991: <i>Izmjena i dopuna Zakona o obrani.</i>
Plebiscit	23. december 1990	19. april 1991
Temeljna UL	23. december	22. december 1990
Resolucija o sporazumni razdružitvi	20. februar 1991	22. februar 1991
Razglasitev samostojnosti	25. junij 1991; napad drugi dan po osamosvojitvi.	25. junij 1991; napad šele v avgustu 1991, po umiku iz Slovenije.

PRILOGA B: Primerjalna tabela – oborožene sile in orožje

V tej tabeli lahko razberemo podatke, ki nam razkrivajo organizacijo in moč posamezne oborožene sile, ki je bila rezultat oziroma odziv na vedno večje provokacije JLA in Srbije. Oboroževanje Slovenije in Hrvaške je teklo vzporedno z ostalimi vojaško-varnostnimi pripravami. Kot primerjavo sem dodala še JLA.

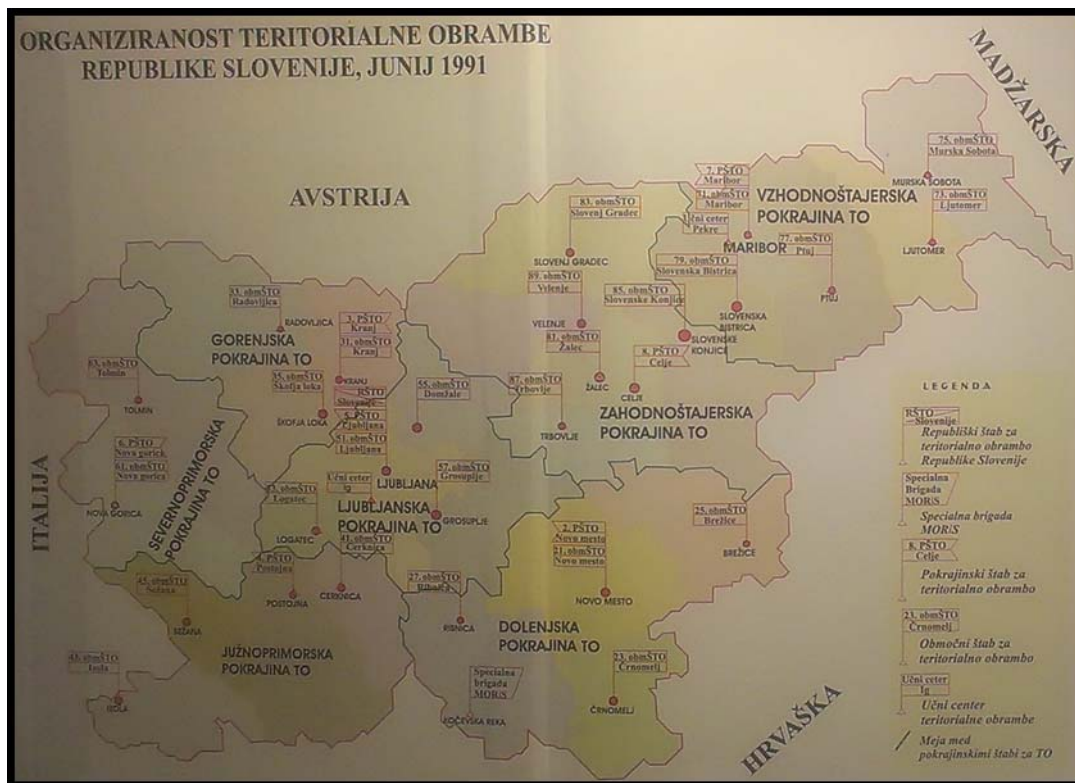
	Slovenija	Hrvaška	Jugoslavija
Struktura OS	TO, MSNZ, policija (milica), specialna brigada MORiS.	Delno TO, policija (milica), ZNG, HOS, domobranstvo.	Iz partizanskih enot (1945).
Nastanek	MSNZ: 17. maj 1990 TO RS: 2. junij 1991.	ZNG: 28. maj 1991 HV: 21. september/8. oktober 1991.	Po drugi svetovni vojni, leta 1945.
Ostale komponente obrambe	Policija, NZ, Civilna obramba, kriminalistična služba in VIS, Zaščitna brigada – 30. Razvojna skupina.	Policija, NZ, civilna obramba, domobranstvo, prostovoljne enote, obveščevalna služba (v okviru ZNG).	TO SAO Krajine, KOS.
Moč: pripadniki tik pred agresijo	16.000 pripadnikov TO, 35.200, slovenska policija ima okrog 10.000 pripadnikov.	ZNG 1991: 35.000, na začetku leta 1992 ima HV okrog 200.000 pripadnikov.	JLA 1990: mirnodobno stanje 275.341, vojno stanje: 1.058.378 pripadnikov; druga polovica 1991 na hrvaškem območju 112.443 pripadnikov in na slovenskem okrog 35.000.
Moč: vrste orožja vojaške opreme,	Oktober 1990: 27.000 kosov orožja; konec maja 1991: pehotna oborožitev,	Januar 1991: puške in mitraljezi okrog 30.360 kosov, med njimi: kalašnjikov 7.62 mm	Leta 1991: 1850 tankov, 13 lahkih tankov, 240 izvidniških oklepnikov, 490 bojnih vozil pehote,

število oborožitve Moč: vrste orožja vojaške opreme, število oborožitve	nekaj protiletalskih topov 20 mm in nekaj minometov 82 mm (niti enega tanka ali letala); 11 milijonov pehotnega streliva, okrog 1000 kosov protioklepnega orožja, 1106 kosov protiraketnega orožja za enkratno uporabo, 203 kosi orožja za podporo, 99 protiletalskih topov, 42 protiletalskih raket, okrog 3,3 tone eksploziva + orožje dobavljeno z operacijama Bor in Kanal: 10 protiletalskih raket Strela 2M; 5.000 avtomatskih pušk 5 milijonov streliva 1000 protioklepnih sredstev; raketne lanserji fagot za srednje razdalje.	(uvoz, del najden v skladiščih), polavtomatske puške PAP-7.62 (najdene v skladiščih TO), specialne puške SPAS, snajperske puške 7.62 in 7.9 mm, lahki puškomitraljezi ultimax, puškomitraljezi 7.62 in 7.9 mm (uvoz in domači proizvodi), 4.540 pištol, med njimi: beretta 9 mm, avtomatska pištola 7.65 mm cobra, pištola zastava in 7.62 TT; 26 protiletalskih topov 20 mm, 32 topov 76 mm, 60 komadov protiletalskih raketnih sestavov (S-2M in stinger), 80 komadov protiletalskih mitraljezov 12.7 mm, 140 minometov, 12 oklepnih vozil na kolesih, 72 ton minsko-eksplozivnih sredstev; radijske veze motorola.	500 oklepnih transporterjev, 1934 kosov artilerijskega orožja večjega kalibra (od 105 mm naprej), 3.000 minometov 120 mm, 3.400 minometov 82 mm, 1.799 kosov protitankovskega orožja, 449 letal, 190 helikopterjev, 11 podmornic, 15 raketnih čolnov in nekaj čez 100 bojnih ladij vseh tipov¹.
Nabava orožja in vojaške opreme	Nepredano orožje TO (predvsem lahka pehotna oborožitev), lastna vojaško-obrambna industrija	Nabava preko MORH-a (oktober 1990 do januar 1991) in osvojeno orožje iz skladišč JLA (september do december	Lastna vojaško-obrambna industrija in nabava v Sovjetski zvezi (razen v času spora Informbiro –

Nabava orožja in vojaške opreme	(Gorenje, MGV 176 kot policijsko orožje, Kroj Vič – uniforme); operacija Kanal (komunikacijska oprema) in operacija Bor (orožje in strelivo).	1991 – bitka za vojašnice, veliko mitraljezov Thompson M-1); vojni plen; domača proizvodnja orožja, nabava orožja na Madžarskem, v maju 1991 Slovenija odstopi Hrvaški tudi nekaj minsko-eksplozivnih sredstev; lastna vojaško-obrambna industrija.	nabava pri zaveznikih) ¹ .

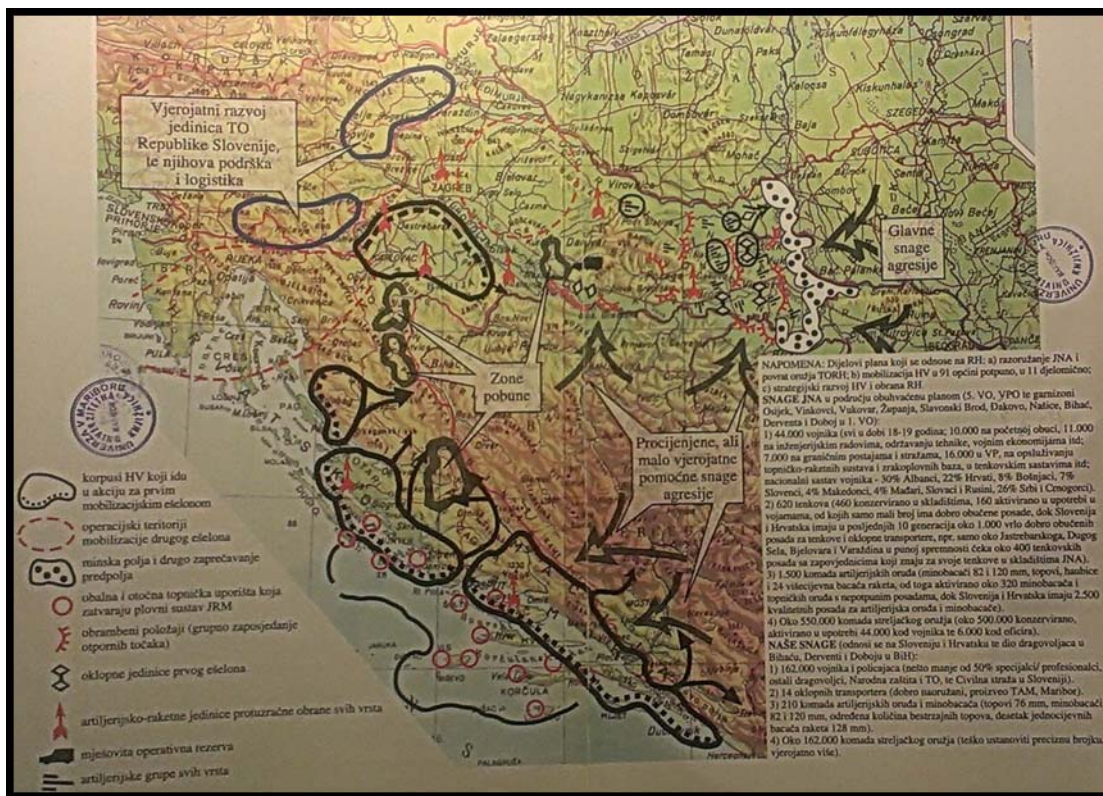
¹ Treba je opozoriti tudi na dejstvo, da je večina orožja, ki ga je JLA imela leta 1990, bilo zastaranega in je JLA v nekaterih segmentih (vojno letalstvo, veze, inženirstvo) močno zaostajala v primerjavi z vojskami na Zahodu. V kopenski vojski tudi ni imela raket zemlja-zemlja večjega dometa, v vojnem letalstvu in protizračni obrambi ni premogla letal za elektronsko bojevanje, letečih radarjev, sistemov za elektronsko identifikacijo. Prav tako so za razvojem zaostajali v vojni mornarici (npr. JLA ni imela podmornic z raketami in drugim orožjem dolgega dosega). Toda vrh JLA ob vsem tem ni dvomil v kvaliteto in stanje orožja svojih oboroženih sil, kljub temu da je že v letu 1989 vojaški vrh JLA ocenil, da njihovo orožje zaostaja za eno do dve generaciji za oborožitvijo sosednjih držav (Domovinski rat On Line 2014). Toda na zunaj je leta 1991 še vedno veljala za eno najmočnejših evropskih vojsk, z močno vojaško elito, ki je vodila vojsko in pripravljala številne vojaške načrte ohranitve države, ki je napačno interpretirala svojo politično vlogo v državi in napačno presodila stopnjo legitimnosti JLA. Zaradi svoje obsežnosti in izurjenosti je opravljala odvrtačalno vlogo in je bila na zunaj videti kot dejavnik stabilnosti znotraj vse bolj politično in ekonomsko razcepljene Jugoslavije (Jelušič 2002, 218).

PRILOGA C: Zemljevid reorganizacije TO spomladi 1991.

Vir: Kladnik (2011).

PRILOGA D: Skupni načrt obrambe Slovenije in Hrvaške, junij 1991.

Vir: Špegelj (2002).